Вестник за критика, дебати и културни удоволствия

К

Бр. 22 (34), година I, 14 юни 2019 г., 12 стр., 3 лв.

www.kweekly.bg

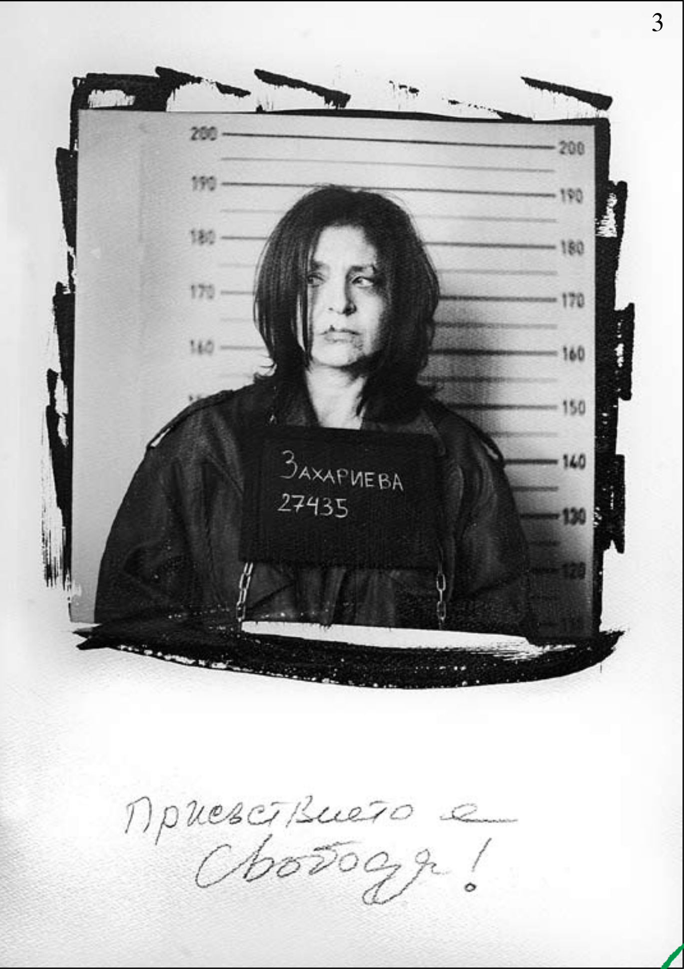
В очакване на четвъртата сексуална революция. Теодора Георгиева разговаря с доц. Алексей Пампоров за Европейското социално изследване, посветено на България - **на страници 6-7**

Параноята е много талантлива писателка. **Марианна Георгиева за поезията и вечността -** **на страница 9**

Европейската култура е основният инструмент, който ще сплоти европейските нации **- Юлия Кръстева -** **на страница 5**

1

2

3

За изложбата *Свободата-тук-и-сега* на Лиляна Караджова и Димитър Стоянович в Русе - Йоана Ангелова - **на страница 8**

1. Любослава Русева
2. Миролюба Бенатова
3. Вирджиния Захариева

Кой 4 юни 1989 г. е основополагащ - китайският или полският?

Има още един 4 юни 1989 г. и той е изпълнен с радост. Преди тридесет години ужасното клане на площад „Тянанмън" и краят на надеждите за демокрация в Китай засенчват събитие, което предстои да промени света: унизителното поражение на Полската комунистическа партия по време на едни „полусвободни" избори, трудно извоювани от група несломими опозиционери – визионери, обединени от магичната дума *Солидарност*.

Трябва да сте преживели божествения миг на изненада в ранната утрин на 5 юни 1989 г., понеделник, на площад „Конституция" във Варшава, за да си дадете сметка за историческото значение на изборите, провели се предния ден в цяла Полша. Там, в сутерена на кафенето, където опозиционерите са отворили предизборния си щаб, доброволци на „Солидарност" се редуват трескаво да записват резултатите, които им диктуват по телефона от избирателните секции, а после, катерейки се бързо по стълбите, актуализират цифрите, написани с тебешир върху черна дъска, подпряна навън, под колонадите. Развиделява се, прохладно е. Вълнението нараства.

Малко преди 7 часа от трамваите започват да се изсипват хора, които, на път за работа, се спират пред предизборния щаб на „Солидарност", за да видят дали са избрани „техните" кандидати. По онова време никой няма доверие на официалното радио. Кой би повярвал, че кафето *Niespodzianka* („изненада" на полски) така добре отговаря на името си?

Днес на негово място има магазинче за телефони *Orange*, но онзи 5 юни то става свидетел на събирането на малка тълпа хора, които, след като откриват на черната дъска триумфиращата приливна вълна членове на „Солидарност", си дават сметка, че моментът е исторически. И вадят целия арсенал на полския опозиционер: песни, молитви, знакът на победата „V". А накрая, след толкова години борба, сълзи на радост.

Навсякъде, където гласоподавателите имат възможност да избират, те гласуват за кандидата на свободата. Царят е гол. Това е началото на края на един петдесетгодишен кошмар.

В онази година събитията в Европа са свързани помежду си по магичен начин. В Унгария, където народът е по-мъдър, видял собственото си въстание през 1956 г., потопено в кръв, партийните реформатори подкрепят действията по свалянето на режима. Единадесет дни след изборите в Полша, на 16 юни 1989 г., огромна тълпа участва в погребението на Имре Наги в Будапеща. Премиерът мъченик е убит на 16 юни 1958 г. и погребан под чуждо име. Млад опозиционер, блестящ оратор, носещ името Виктор Орбан, привлича вниманието, след като се осмелява да призове съветските войски да напуснат страната. Там, в Будапеща, хората също плачат.

През лятото във Варшава Тадеуш Мазовецки, интелектуалец от „Солидарност", застава начело на първото некомунистическо правителство в Източния блок, докато германците от ГДР отчаяно изоставят трабантчетата си на австро-унгарската граница, за да бъдат погълнати в открил се процеп в Желязната стена.

На 9 ноември Берлинската стена пада . На 17-и – Чехословакия започва кадифената си революция. Следващия месец румънците въстават и по Коледа двойката Чаушеску е екзекутирана. И докато всичко това се случва, Москва и личният ѝ разрушител Михаил Горбачов наблюдават – според едни безпомощно, според други – благосклонно. Обединена Европа е възможна. Две години по-късно, на свой ред, Съветският съюз потъва.

Кой 4 юни от тези двата е основополагащият? Китайският или полският? Пътят на авторитарния капитализъм или пътят на демократичния капитализъм?

Да се сравняват различни страни е, разбира се, трудно. Без съмнение, Китай не би имал толкова впечатляващо икономическо развитие, ако лидерите му бяха принудени да спазват правилата на демокрацията и правото на свободно изразяване; заедно с това, успехът на безпрецедентния едновременен преход на комунистическите страни от Централна Европа към демокрация и пазарна икономика е безспорен.

За тридесет години тези страни, стимулирани от членството си в Европейския съюз (ЕС) през 2004 г. и 2010 г., могат да се похвалят с невероятен растеж. Днес Полша е близо пет пъти по-богата в сравнение с 1989 г. Другият голям пример на авторитарна капиталистическа страна, Русия, гради икономиката си единствено върху въглеводородните ресурси и нейният модел на развитие далеч не е по-атрактивен от преминалия в небитието СССР.

Но след като този успех е толкова блестящ, защо в Полша трийсетгодишнината от събитията е белязана от разделение? Правителството и управляващата партия, създадена по същата матрица като „Солидарност", отказват да участват в честванията на 4 юни редом до Лех Валенса и опозицията в Гданск.

Парадоксално, но факт - двете страни, които се освобождават първи от комунизма, Полша и Унгария, днес се смятат за предвестници на нов модел на нелиберална демокрация и загиват под сирените на национализма. Това е законът на демокрацията: правителствата, които извършват посткомунистическите реформи, рано или късно по време на избори си плащат за социалната бруталност.

Но изборите и проучванията потвърждават, че Полша и Унгария са закотвени в тази Европа, към която се присъединяват на по-късен етап, и че гражданското им общество е жизнено и не желае да се откаже от постигнатото през 1989 г. Обществото и до днес е по-борбено в онези държави, където отхвърлянето на комунистическия режим настъпва отдолу нагоре, както в Полша и Румъния, но не и в Унгария, където след изборите на 26 май Виктор Орбан се оказа още по-силен, доста по-различен от времето преди тридесет години, но защитаван от християндемократическите си съюзници в Европейския парламент.

По пътя на тази Европа, която плака от радост през юни 1989 г., ще има още неравности. Но на никого не му и хрумва да се върне назад. Още по-малко да поеме по китайския път.

Силви Кофман

Монд, 05.06.2019

Превод от френски
Иван Николов

Награди на Международен конкурс *Панчо Владигеров* за пианисти и цигулари - Шумен (27 май - 7 юни)

Пиано

Първа награда и награда за най-добро изпълнение на произведение от Панчо Владигеров – **Мария-Десислава Стойчева** (България)
Втора награда – **Симеон Гошев** (България)
Трета награда не се присъжда
Четвърта награда – **Николай Желязков** (България)
Пета награда – **Симеон Златков** (България)
Шеста награда - **Мингке Зу** (Китай)

Цигулка

Първа награда – **Нанджу Лий** (Южна Корея)
Втора награда – **Хуа Джан** (Китай)
Две трети награди – **Йон Лий Ким** (Южна Корея) и **Ририко Ноборисака** (Япония)
Четвърта награда не се присъжда
Пета награда - **Антон Яблоков** (Словакия)
Шеста награда – **На Юн Ким** (Южна Корея)
Наградата за най-добро изпълнение на произведение от Панчо Владигеров се разделя между **Хуа Джан** и **Антон Яблоков**

К

Избори

Чайка

от Антон Павлович Чехов

Постановка и превод

Иван Добчев

Спектакъл на ДКТ - Пазарджик
Гастрол в София: 16 юни в театър *Азарян*, НДК

За спектакъла – в брой 17 на вестника

Architectural guide, Sofia

Автори: **Тодор Булев, Константин Бояджиев, Росица Браткова, Григор Дойчинов, Христо Ганчев, Теодора Каналиева, Георги Станишев, Васил Макаринов, Анета Василева**

Редактор **Георгий Станишев**
DOM Publishers
Представяне – 18 юни, САБ

Повече за книгата – на страница 4

9 770260 344411

Ходене по буквите

Кристиан Таков. „Кристали". Художник Кирил Златков. София: Сиби, 2019. Цена 22 лв.

Това е трети том от поредицата на „Сиби" – след „Гражданско право. Правни научни изследвания" и „Истина и справедливост", който съдържа публицистичното наследство на доц. Кристиан Таков (текстове от личния блог, публични обръщения, коментари за онлайн медии, интервюта, ранни публикации, спомените за значими праввници). В „Кристали", най-интимната от трите книги, са представени негови сентенции, фрагменти и фотографии. Изданието е реализирано с подкрепата на Министерството на културата, Висшия адвокатски съвет и фондация „Кристиан Таков", както и на неговата майка, оперната певица Галя Йончева. То е разделено на четири основни дяла: „За правото, закона и съдебната система", „За политиката, гражданското общество и протеста", „За справедливостта, нормалността и държавността" и „За морала, разума и човешката природа". На финала на книгата има факсимиле: „Мисълта за смъртта е постоянно с мен. Като че ли започвам да я преглъщам. Светът ще продължи и без мен. У любими хора ще останат дълбоки белези. Но общата картина няма да се промени." Доц. Кристиан Таков си отиде на 51 г. на 11 юли 2017 г. Доколкото знам, за пръв път Софийският университет спусна черно знаме не за професор.

На 30 май т.г. народният представител Делян Пеевски отиде за трети път по време на този парламент на работа и заяви: „Мислиме да внесеме проект за свалянето на ДДС-то на хляба, защото това е голям проблем, на 5%, за лекарствата за помислиме и безплатни детски градини... и за книгите." Питам се дали пред този казус Кристиан щеше да потвърди своята записка от 16 януари 2016 г.: „Никога не е късно дори и лошите на минат на добрата страна." И в други случаи се сещам за тази книга, съгласявам се с нея или споря. Вечерта на 26 май, в нощта на изборите, си спомних други откъси от „Кристали": „Писна ми от интелектуалстващи десни избиратели, на които бахарът им е в повече, сминдухът им е малко и все им е на езика „Ама мама как го правеше!" Мама я няма. Алтернативата е измърщаване. Не отслабване." Това - надясно. Наляво: „Трогателно и жертвоготовно е да се работи за лявото от Париж или Ню Йорк. Тъй като е мъка да си далеч от идеала си, а аз не съм звяр, само подхвърлям идея за Москва, Екатеринбург, Донецк, Колима, Бобов дол, Своге и Владо Тричков. Може и от Лом." Никога не можеш да влезеш в един и същи фрагмент. 2014 г., когато е написано това, е различна от 2019-а.

Въпреки всичко, Кристиан Таков беше хуманист: „Предлагам да обичаме и вярваме в хората, защото засега сериозна алтернатива не се е очертала. И да им помагаме да не ни разочароват. Да им помагаме, защото не можем да очакваме чудеса от хора, поставени в лоша система." Не беше герой, защото не беше безгрешен. Свободата му мина през трупове на пазени тайни. Но той успя да върне убеждението на не един и двама млади хора, че цинизмът не е решение. Че загубената битка нито означава край на войната, нито е причина за преждевременна капитулация. Че в борбата със злото няма окончателен победител, но...

М.Б.

Кресчендо декрешендо

Сонатни метафори в сол

Концерт на Дора Бръчкова, цигулка, и Лилия Бояджиева, пиано. В програмата: Соната за пиано и цигулка, оп. 30 № 3 (Бетовен), Соната за цигулка и пиано (Равел), Соната за цигулка и пиано, оп. 134 (Шостакович). Камерна зала „България", 9 юни, фестивал „Софийски музикални седмици"

Не бях слушала цигуларката **Дора Бръчкова** от 2006 година, когато на концерт, посветен на 80-годишнината на нейния учител Боян Лечев, изпълни Брамс-концерт, който не мога да забравя. Преди това, през 2002 г., тя „внесе" тук, пак по изключителен начин, Камерния концерт за соло цигулка и струнни на Артур Лурие заедно със „Софийски солисти" и Пламен Джуров – и това бе събитие също. Сега, за участието си в софийския фестивал, Бръчкова заедно с пианистката Лилия Бояджиева се спря на три сонати, мислени около тоналността сол мажор. В различните епохи и композитори означаването и пребиваването в една тоналност дефинират стила и епохата; всеки почерк метафоризира различно разгръщането на сонатната драматургия в канона на доминиращата, основната тоналност. Но този детайл, подчертан от Бръчкова в началото на концерта, не стана основна „интрига" в него. В присъствието на толкова силна и почтително своенравна в отношението си с композиторския стил инструменталистка, темата за обединяващата тоналност става второстепенна. Много по-силно е въздействието на нейния изпълнителски маниер.

Привлича мисълта ти като магнит с една невероятна енергия на звука, който „работи" като основен съ-драматург в прочита на всяка композиция. Просто изтръгва звука, който иска от струните – цялостен, цветен, променящ се непрекъснато, в същото време изстрадан, идващ от дълбини. Невероятен, белязан звук! И това далеч не е заслуга само на великолепния ѝ инструмент (направен от Андреа Гуарнери, родоначалника на прочутата лютиерска фамилия), а на великолепния ѝ слух и безкрайното ѝ въображение, които са нейните съюзници в изковаването на впечатляващи звукови метаморфози.

Разбира се, заедно с тембъра и звука на пианото-партньор в ръцете на **Лилия Бояджиева**. Нямам представа колко често свирят заедно, като се има предвид, че живеят в различни държави. Но контактът между тях бе плътен, създаващ релефно, живо, изненадващо в тембрирането си развитие.

Когато си изпитал толкова цялостно удоволствие от един концерт, рефлексията за него е най-проблематична. В Бетовеновата Осма соната подчертаха виталността и увличащата виртуозност, моделираха различен тип фраза – споделения танц в интимно звучащ наратив в бавната част и бравурност в третата с абсолютен контрол в щрих и динамика (вибриращо, клокочещо форте и спокоен отзвук в пиано). Впечатляващото представяне на тематичното разнообразие в Сонатата на Равел, изтеглено, фокусирано в тригласното фугато в пианото, с трепетно извайване на компликираната мелодика в цигулката, в която всеки повторен мотив се оглеждаше в свой цвят. В прочутата блус-част Бояджиева подчерта битоналната игра на композитора, която дава специфичен характер на популярната тема с боята на ла бемол мажор, нанесена върху светлия сол мажор. Изкусното вариране в клавирното остинатно провеждане освети допълнително елегантното движение на основната тема и подсказа компликираното перпетуум мобиле в третата част, която мина на един дъх.

Кулминацията на концерта бе сложната соната на Шостакович. Завършена е в края на 1968 г. И въпреки че конкретният повод, съобщен от композитора, е 60-годишнината на Давид Ойстрах, който се оглася и разглежда в анализите на сонатата, нейният силно трагичен характер не може да не насочи и към разтърсващия се в тази година свят. Творбата никак не навежда на юбилейно празнуване. Суровият наратив, много сложният инструментален език, но без ефекти за въздействие върху слушателя, начинът, по който звукът се изтръгва от двата инструмента (нещо, което Бръчкова и Бояджиева пресъздадоха в цялост и безкомпромисно), не са особено привлекателни за днешния инструменталист, който в повечето случаи търси контакта с публиката на всяка цена. В прочита си дуото диференцира частите с изключителен драматургически усет: в първата част редуцира емоционално разказа до хладна, обективна констатация, в която се таи тревога, очакване на нещо неизбежно, някакво тихо клокочене; то продължи в началото на скерцото (втората част), развиха го до непреодолимо, помитащо движение, в което не се поколебаха да деформират звука, което създаде още по-драстичен ефект. Във вариациите във финалната бавна част, всъщност пасакалията, подчертаха недвусмислената трагика със забележителни идеи за звука в убийствените повторения – особено в цигулката. Музика, която води до спиране... на всичко. Шостакович е заредил частта и с две сериозни солови каденци-монолози - на пианото и цигулката – като изтръгнати от осъдени предсмъртни слова прозвучаха в предложения прочит. И отзвукът с вложената тема, близка до началото на цигулковия концерт на Берг – като ясен траурен знак. Бе силно, парализиращо дори. В един момент помислих, че съм сама в това емоционално състояние, но това вграждане в музиката на дуото Бръчкова-Бояджиева бе усетено безпогрешно от публиката - след финала на сонатата мълчеше, за да остане малко още в изчезващия свят на смисъла.

Екатерина Дочева

Спорът за реалността в книга

На **12 юни** в **галерия „Структура"** беше представена книгата **„Спорът за реалността. Съвременна българска живопис и скулптура"**, изд. Сиела 2019.

Изданието представя наймащабния проект, реализиран досега в България, посветен на развитието на българската живопис и скулптура през второто десетилетие на XXI век. Книгата съдържа две части. Едната е каталог на творбите, включени в едноименната изложба, състояла се в София през 2017-2018 г., с участието на 90 автори от различни поколения. Втората част на книгата включва текстове на кураторите на изложбата Станислав Памукчиев, Петер Цанев и Кирил Василев, които предлагат критически прочит на актуалните процеси и тенденции в съвременната българска живопис и скулптура. Книгата е издадена с подкрепата на наградата Гауденц Б. Руф.

К

За бъдещето на Борисовата градина

Господа, ако искате да се изкажете, моля ви на микрофона или напуснете залата. Внимавайте, моля ви. За щастие, има полиция и ще я призова да въведе ред, ако трябва. Тази реплика на модератора се чу още преди да е изтекъл първият час от общо четиричасовото обществено обсъждане на новия **Подробен устройствен план (ПУП) на Борисовата градина**, което се проведе на 5 юни в Аула Максима на УАСГ.

Пълната зала доодкаше. *Да дойдат танковете*, провикна се някой малко преди изказването на Андрей Зографски от неправителствената организация „Спаси София", който направи критики към подготвения проект: *За какво са ни близо 1000 нови места за паркиране в парка? Нали София щеше да бъде град за хората, а не за автомобилите? Защо не се отчуждят Летният театър и къпалня „Мария Луиза", да се поправят сградите на Софиянски. Да знаете, хората ще бъдат още по-изнервени, ако не представите план на следващото обсъждане. И ако обичате, не с този модератор, който ни заплашва.*

Бра-Во!, избухна в бурни ръкопляскания публиката.

В интерес на истината, в УАСГ онази вечер почти наистина имаше. Плюс много очевидно гневни граждани, столичният главен архитект Йорданка Фандъкова, главният архитект Здравко Здравков, общински съветници, районният кмет на Лозенец, проектантският екип начело с проф. д-р арх. Атанас Ковачев, стари и млади архитекти и градостроители, майки с деца и еко активисти.

Обсъжданият проект за нов подробен устройствен план на най-голямата градски парк в София е резултат от открит конкурс, обявен през 2014 от тогавашния главен архитект Петър Диков. Конкурсът е спечелен от **„Ковачев архитекти"** с щадящ и консервативен (както често е определян) проект с акцент върху възстановяване на традиционни за градината места и функции. След няколко години работа именно този проект в своята предварителна фаза бе публично представен на 5 юни 2019.

Защо се налага нов ПУП?

Целта на новия ПУП е „да опази Борисовата градина такава, каквато е, и да я направи по-достъпна за гражданите". Така административната формулировка целите на конкурса още с обявяването му. Тъй като Борисовата градина попада административно в няколко района в града („Средец", „Изгрев" и „Лозенец"), части от нея влизат в различни градоустройствени планове. Затова, за да бъде управлявана ефективно като територия, е необходимо Борисовата градина да бъде урегулирана с отделен план, който регламентира дългосрочното ѝ запазване и развитие.

Какво предлага новият ПУП?

- Да се създадат няколко много големи урегулирани поземлени имота (УПИ-та), обединяващи различни зони в режим парково ползване и с цел осигуряване на по-голяма защита;
- Да се освободи градината от несвойствени обекти и дейности (например, ресторанти „Веселото село", автомивка „Капитолия" и т.н.);
- Да се съхрани културното наследство (Борисовата градина е паметник на градинското и парковото изкуство от национално значение, обявена за такъв през 1986);
- Да се ограничи новото строителство (включително реконструкция и разширение на съществуващите стадиони);
- Да се осигури пешеходна достъпност през редица нови входове и подлези;
- Да се запази функцията на къпалня „Мария-Луиза".

На пръв поглед, добре.

Защо тогава хората са гневни?

Някои от най-оспорваните предложения за промени бяха:

- Изграждане на изложбен и посетителски инфоцентър „Зелена София" на мястото на автомивка „Капитолия";
- Нов ресторант на мястото на бившия, вече несъществуващ ресторант „Тенекиите" при Семинарията;
- Възстановяване на Клиничното училище;
- Нови подземни паркинги за над 1000 нови места (под „Капитолия", при зала Пионер, по трамвайното трасе от телевизионната кула до Руското посолство, от Семинарията по ул. „Кирил Видински" и т.н.).

Или, с две думи, както много добре обобщи един гражданин към 9 часа вечерта, **никой не иска нито 1 квадратен метър ново застрояване в парка**.

Всички искат да пропаднат къпалнята „Мария Луиза", да няма никакви огради, а търговските обекти и паркингите да бъдат в периферията и на минимална площ.

Проблемът обаче - както отбеляза един инженер от екипа на арх. Ковачев, е, че в парка има много частни имоти и редица имоти с неизяснена собственост. Автомивка „Капитолия", например, е частна сграда на общинско-частен терен. В резерват „Дендрариума" има частен имот на „Лев Инс". Защо в резерват има имот частна собственост, екипът не може да каже. Частна собственост са къпалнята „Мария Луиза", „Летният театър", ресторант „Тенекиите", „Маймунарника" (общинско-частна собственост на търговско дружество „Софийски имоти"). Има частен лесопарков имот от 10 декара в рамките на Борисова градина до „София ленд" и т.н. Както обобщи Герана Пирозова от групата „Да спасим Борисовата градина", всички тези имоти са собственост на хора от личности от 90-те и всички ги знаем поименно. Но както от това „Да се отчуждят!", беше категоричното мнение на много от хората в публиката. „Само че не можем така лесно, ние живеем в правова държава", отговори арх. Бойка Къдрева от НАГ.

Интересно е как точно този проект за нов ПУП на Борисовата градина е третиран като **поредния скандал**. Хубаво е, че хората слушат и четат документи и чертежи, а след това да търсят правата си и да контролират решенията на властта. Активното гражданско общество и социалните медии със сигурност водят до по-голяма прозрачност.

Само преди 10 години беше немислимо общински съветник да стриймва на живо обществено обсъждане на подробен устройствен план. На 5 юни общинският съветник Иво Божков излъчваше на живо дебатите, а видеото му има вече над 13 000 гледания.

Но трябва да сме наясно и с още нещо. Строително-архитектурните скандали напоследък довеждат до редовната **криза на доверието в експертността**, която може ефективно да блокира всички опити за реформи в градската среда в бъдеще. Както каза Ивайло Дичев в едно интервю наскоро: *Ако някой реши да реформира, тутакси изникват протести от различни страни. И това е глобална тенденция. Преди време имаше например план за реконструкция на Париж, който пропадна след протести и критики, а наблюдател заключил: „Ако днес се бе родил барон Осман, градът и досега щеше да си е със средновековните улички".*

Противопоставянето на експерти и граждани е вредно и за едните, и за другите. Мнението на експертите се обезценява все повече, а управляващите са все по-парализирани да прокарват смели визионерски решения и се опитват да тушират гражданския протест с обикновен популизъм. Докато в същото време повечето играчи продължават да живеят необезпокоявано между нас, въпреки че са собственици на зелените „Мария Луиза" или „Летния театър" или „Дендрариума" в Борисовата градина.

Анета Василева

P. S. Общественото обсъждане на новия ПУП на Борисовата градина продължава. До 19 юли в администрацията на района ще се приемат писмени предложения и становища. На 26 юни ще се проведе заключителната дискусия, на която ще се обсъдят постъпилите предложения.

Александру Пападопол и Николета Лефтер в кадър от *Историята на един летен любовник*

Румънска комедия с българско участие

„Историята на един летен любовник" (Povestea unui pierde-vara), 2018, Румъния, 100 минути, продуценти: Пол Негоеску, Поли Ангелова; сценарист и режисьор Пол Негоеску, оператор Ана Драгичи, музика Христо Намиев, в ролите: Александру Пападопол, Николета Лефтер, Раду Романиц, Роланд Мацангош, Ирина Семщук и др.

Награди: за сценарий от Съюза на румънските кинематографисти.

Прожекции: Дом на киното, G-8, Euro Cinema

След награждаваните „Месец в Тайланд" (2012) и „Два лотарийни билета" (2016, зрителски хит в Румъния), младият Пол Негоеску (1984) представя отново филм, различен от познатата мрачна „румънска вълна". Комедиите в северната ни съседка са рядкост. Пол Негоеску отново залага на смеха, но не на друг през.

Брадатият Петру (Александру Пападопол) е преподавател в политехническия институт в Букурещ. Не е красавец, но е сексапилен. Някъде към 40-те. Има връзка със сериозната Ирина (Николета Лефтер), която не предизвиква у него сексуални желания – лишена е от женственост. Затова пък Петру сваля успешно и епидемично студентки. Страх го е от последствия. Обаява и случайно срещната бивша позната. Инфантилен е. Петру има двама верни приятели: непризнат писател и неуспял актьор. Непрестанно се шляят край реката, пият кафе или бира, опитват се да играят баскетбол. Естествено, Петру непрестанно се занимава със своите екзистенциални проблеми и най-вече с отворената връзка с Ирина. Непризнатият писател се вдъхновява да напише роман за нея. И тъкмо Петру решава да скъса с Ирина, тя му съобщава, че е бременна. И медицата се обръща.

Междувременно се появява красива и чиста провинциална кандидат-студентка. Постепенно Петру започва да възмъжава. Време е да поеме отговорност...

Не си спомням да съм виждала на екрана толкова очарователен Букурещ – обвеян от слънце и песни, със старите и нови здания, коли и вода. Дори съзнателните персонажи, които се въртят около Петру, са по някакъв начин симпатични. Нелепите любовни ситуации и дълбокомислените беседи на приятелите препращат към интелектуалните комедии на Уди Алън, но филмът не копира класиката, а върви по свой си път. Историята е разказана неравно, ала симпатично. Диалозите са стройни, макар на моменти и досадни, визията – приятна, а джазовите парчета на талантливия Христо Намиев са органично вплетени в атмосферата. Александру Пападопол, който участва и в „Два лотарийни билета", е харизматичен актьор – играе умело и забавно несигурния си герой. Николета Лефтер е малко плоска в ролята на Ирина. И чувството за хумор не е най-силното на този филм, но филмът съумява да се изплъзне от предсказуемостта на баналност и да защити заглавието си. И въпреки че не се занимава директно със социални проблеми, както правят повечето филми от „румънската вълна", той, минималистичен като тях, се превръща в анамнеза на поколението – объркано, неудовлетворено, егоцентрично, апатично...

След като участва в Балканския конкурс на тазгодишния София филм фест и бе представен лично от автора си в кино „Одеон", сега „Историята на един летен любовник" е на екран. За нас филмът е важен и заради българското участие – копродуцентът Поли Ангелова и композиторът Христо Намиев. „Историята на един летен любовник" може и да не е върхово преживяване, но е алтернатива на преобладаващите боклуци в мултиплексите. И е точно летен филм.

Геновева Димитрова

Мария Степанова, паметта, Паметта

Тук публикуваме думи от представянето на „В памет на Паметта" от Мария Степанова (превод от руски Здравка Петрова за „Жанет 45"), състояло се в присъствието на авторката на 29 май т.г. в София. Разговор със Степанова – в броя на „К" от 24 май т.г.

(Междувременно, благодарение на щастливи обстоятелства, голямата писателка намери във Велико Търново къщата и гроба на своя български герой – д-р Димитър Хаджигенчев. Но това е друга история.)

К

На каква възраст спираме да поправяме света? И започваме да поправяме света си с инструмента на спомените, и протестираме срещу осакатяването на паметта в битката за миналото? На възрастта на издателя Манол Пейков, на Маша, на моята, на Цветелина Драганова, редактор на книгата.

По-добре е да започна другояче.

Преди години в разговор с нашия вестник Зигмунт Бауман каза, че няма такова нещо като бъдеще. Че бъдещето не съществува. Според него, бъдещето е в изборите, които правим във всеки един момент. Години наред живях с точно това разбиране – и ако бъдещето не съществува, то всички мои интелектуални залози се пренесоха на терена на паметта. Какво помним, какво избираме да помним... Но и каква памет си въобразяваме, за да преодолеем настоящето...

И така... - до срещата ми преди два месеца с **„В памет на Паметта" на Мария Степанова.** И нека веднага заявя, че това е могъща, монументална творба. Могъщ некролог – бих добавил като автор, написал в професионалната си кариера много некролози. И точно тук е уловката. Мимоходом тези дни станах свидетел на една промяна в заглавието, която още повече ме съкруши – в руското издание и на двете места памет е с малка буква. В българското издание – втората поява на думата вече е с голяма. Паметта вече не е разтегливо абстрактно понятие – паметта стана личност, стана Човек. Загубата стана от лична по-лична.

Тази поправка на малкото **п** в голямо **П** стана благодарение на една печатна грешка – грешка в отговорите, които Мария Степанова любезно беше дала на въпросите на вестник „К" в едно забележително интервю. Аз съм дълбоко уверен, че грешките са най-живите места в един текст – и се възхитих на доверието, което госпожа Степанова прояви към тази своя грешка. Не без помощта на конгениалната си преводачка госпожа Здравка Петрова.

Да, паметта е живо същество, човешко същество. То се ражда и умира. То има своя история. И ние страдаме за него. Или живеем щастливо с него. Или живеем нещастно с него.

Паметта си е отишла. Тук не мога да не се съглася с Мария Степанова – и да преработвам заедно с нея скръбта си на цели 600 страници некролог.

Некролог, който да подреди мозайката на това, което чезне, и това, което се появява в нашите спомени.

Некролог, в който поне аз да се срещна с проницателните, изтънчени, независими размишления на реалната и въображаемата Степанова относно авторите, които са формирали и мен – автори като Целан и Зебалд, като Пруст. Всяко изречение от нейното произведение може да се превърне в мадленка, която да схрускаме – и да си спомним самите себе си и хората от миналото, от които сме били съставени. И други хора, които ни съставят днес. Но ние ли схрускваме мадленката на изречението – или тя лакомо схрусква нас.

Разбира се, неистовата антропология на паметта, на префинването на паметта превръща романа на Мария Степанова в разказ не само за един човек на име Памет. Или на феномена Памет изобщо. Романът, ако изобщо можем да наречем този лек и тежък текст така, става разказ за културата и насилието. Връзва културата и насилието по начин, по който надали повече ще можем да разплетем. В свят, в който събитията от миналото вече са равно положени на едно и също темпорално поле, „В памет на Паметта" възпява високата култура, проникваща дълбоко във всекидневието. Високата култура на Русия. Високата култура на Европа. Русия и Европа не са противопоставени. Те са едно и също. И въпросът, който си задавам аз след четенето на Мария Степанова, е накъде отиват те сега. Отиват ли си. Политически това е много смел жест – жест, който може да бъде направен само от човек с минало. С класа.

Искам да кажа, че този роман показва Русия, която обичам. Русия, която излъчва величие. Моята Русия, чиято аудитория не се нуждае от бележки под линия. И, извинете ме, това е роман, който буквално излъчва величие. Изтънчено, безпардонно величие.

Случва се обрат. Ние се завръщаме към това, което ние, в провинцията повече, отколкото в Метрополията, охулихме като Голям разказ. Ето, вече го няма. Всеки трябва да поеме отговорност за убийствата на паметта, които е правил – за осакатяването.

Но ако се върна към началото на своите думи, с „В памет на паметта" Мария Степанова прави философски, етически и естетически избори, които ни връщат тъкмо като Големия разказ, който свързва нашите индивидуални памети, копнежите на нашите памети, в едно. Избира честната и сложна проза.

Пренася чувствените разлики между памет и история в черната кутия на един незаобиколим роман.

Големият разказ за подробността на живота, изграден от подробността на минали човешки животи, е тук.

Бъдещето не съществува, но Големият разказ за него е тук.

Марин Бодаков

Илюстрация на Ясен Гюзелев към *Дама Пика*

Образи и безобразия

„Колибри" с помощта на просветения оформителски вкус на **Кирил Златков** събра в общо издание два върха в българската рецепция на **„Дама Пика"**– превода на **Атанас Далчев** и илюстрациите на **Ясен Гюзелев**.

Гюзелев създава своя цикъл от 13 работи върху произведението на Пушкин по поръчка на китайско издателство преди повече от 20 години и те, подобно на илюстрациите му към „Алиса", стават емблематични за цялото му творчество.

„Дама пика" го отвежда в любимия му XIX век, на който принадлежат повечето от писателите, способни да разпалват въображението му: Карол, Колоди, Уайлд, Ръскин, Дикенс, Конън Дойл... И самото рисуване на Гюзелев сякаш е на художник оттогава, което не му пречи да е постмодерен артист.

През XIX век започват културни процеси, които ще родят модернизма с характерната за него промяна в изобразяването на реалността: деформирането ѝ до неузнаваемост и дори направо изчезването ѝ. Но същевременно всичко това още не се е случило, преклонението към старите майстори и доверието в мимезиса не са отменени. Такава е и нагласата на Гюзелев, той допуска в изкуството си влияния на модернизма, но определено не иска да е модернист. Както прерафаелитите, до които по някакъв начин е близък, хем са първият авангард, хем са отрицание на авангарда.

В контекста на своето време илюстрациите на Гюзелев участват в постмодерната офанзива за връщането на реалността в изкуството, независимо че тя самата вече е изгубила метафизическата си устойчивост и се е превърнала в собствената си симулация. И Гюзелев, докато я възпроизвежда с добросъвестността на класик, я зарежда с нереалност, мистифицира я, докарва убедеността в съществуването ѝ до парадокс.

Става дума, разбира се, за човешката реалност... Това произведение на Пушкин вероятно е най-късият път в руската класика, по който можеш, без да напускаш реалността, да се усъмниш в нея. Защото тя там е в такова съприкосновение с фантастичното, че „почти да му повярвате", както казва Достоевски. И главният герой Херман му вярва – и то без „почти", което е границата между нормалността и лудостта, така че накрая полудява. Всичко, което се случва и претендира, че е в „Дама пика", е тайна и за Херман единствената надежда да прекъсне безнадеждността на битието е да я разкрие. Убеден е, че тя е известна, но подозира, че няма да му я кажат, за да си остане нещастник като другите. Именно подозрителността е общата поетика в илюстрациите на Гюзелев, която се стели като кафяво-зеленикава мараня над петербургските улици и избива в лицата.

Тази битийна ситуация буквално е разиграна като игра на карти. Хазартът дава израз на таящия се дори у пресметливия немец Херман стремеж за среща със съдбата „очи в очи". За да я превърнеш от неведома сила, която движи живота ти отдалеч, в участник в играта, когото да надиграеш, си готов да заложиш всичко. Изчезнала е не само границата между нормалността и лудостта, но и между живота и смъртта.

И героите на Пушкин са изобразени от Гюзелев в едно такова човешко пространство със смътни граници, където те не са нещо повече от фигури върху карти за игра.

Георги Лозанов

Критика и минало?

Трябва ли един съвременен литератор у нас да познава историята на българската литературна критика?

С този въпрос се обърнахме към автори от различни поколения. Тук публикуваме някои от публикуваните отговори.

Иглика Дионисиева (автор на поетически книги, критически отзиви и на сборници с разкази и приказки):

Добре е да се познава историята на нашата литературна критика, защото, ако произведенията на художественото слово пренасят през годините идеите, проблематиката и емоцията на времето си, то критиката в нейната история ни дава представа как са приемани тези творби и авторите им, какъв е бил отзвукът тогава, а също и какъв натиск е оказвала литературната критика в определени години над определени писатели и как това се е отразило на произведенията и съдбата им. Всяко по-добро познаване на историята, в това число и на българската литературна критика, допринася за по-адекватното разчитане на миналото и настоящето, на собствените и чуждите (творчески) проявления.В идеалния случай съвременният български литератор би трябвало да познава и историята на българската литература, и историята на българската литературна критика. Това остава в сферата на пожеланията, защото все по-често се чуват гласове на съвременни български автори на тиражирани книги, които заявяват, че не четат съвременна българска литература, какво остава – за литературна история и критика.

Георги Гаврилов (автор на три самостоятелни книги с поезия, част от Издателство Scribens, съосновател на пространството за литература и култура „Хралупата – бутик за думи, образи и смисъл"):

Задължителен елемент не би следвало да присъства в никоя художественост. Несъмнено обаче е по-добре, ако литераторът е запознат по някакъв начин с историята на критиката. Това може да се случи и посредством историята на самата литература – промяната на изказа, на стилистиката, на идеите представлява критика върху предишното, макар и косвена, през изоставянето. И все пак – същинската критика дава още едно измерение, незаменимо по друг начин.

Виолета Кунева (читател, юрист, отскоро – автор на стихосбирка):

Естествено, че не – ако минава транзитно през литературата. Усмивка и жест стигат. Обаче, за да го разберат по-добре, да разбира, да остане, е нужно повече. Трудно е всички литератори да познават идеално българската критика. Но всяка малка история в нея е дума от език, предпазващ от прекомерни почуда и възторг, от опасността да се помислят за откриватели. Казват, че първо трябва да научиш думи като „благодаря" и „обичам". Бих добавила и мълчанията.

Роберт Леви (поет, антрополог, сценичен работник във Франкфурт на Майн):

Да се познава историята на българската литературна критика, означава да се познават в дълбочина процесите, протичали в българската литература. Ако вземем предвид съвременните процеси в обществото, стремежите ни – ту към Европа, ту обратно, познаването на литературнокритическата история би ни дало и представата, че случващото се в момента в литературата съвсем не е ново. Ясно би ни показало, че като обществено развитие „не сме излезли от пубертета".

Анкетата проведе **М.Б.**

Нов манифест на артистите за Европа

Европа е пред срутване. Възходът на екстремизма и популизма, завръщането на национализма под различни форми, перспективата за „Брекзит" във Великобритания, увенчаващият се с успех стремеж на нелибералните режими в Унгария, в Австрия и на други места да унищожат демокрацията със собствените си инструменти - всички тези развития застрашават възвишената представа за континента на мира и свободата; всички те поставят под съмнение надеждата за общност между различните народи, обединени от култура, възкръснала от пепелта на Втората световна война. Култура, свързваща със споделени ценности и отворена за останалия свят.

Европа, 75 години след страшния катаклизъм, повече от всякога се нуждае от крайъгълни камъни. Повече от всякога трябва да утвърди парадоксалното си единство и силата на духа си, изкован от трагедията и пулсиращ с неизчерпаемата жизненост на мечтите и идеите. Повече от всякога Европа трябва да си спомни, че тя е много повече от бюрокрация, следваща неразбираеми правила и бълваща мрачни директиви, достойни понякога за Франц Кафка.

Ние никога не трябва да забравяме, че Европа е свободно движение на идеи, на произведения на изкуството и мисълта. Европа е родината на философи, поети и художници. Европа насърчава обмяната на идеи, разцвета на красотата, свободата да се създава. Европа е и още нещо, което ние често забравяме: тя е споделено естетическо наследство и памет.

Но Европа бе и територията, на която възникнаха и се разпространиха възможно най-страшните и големи катастрофи, които съвременното човечество познава.

Тя е и територията, където за тези катастрофи се е размишлявало и скърбяло много - дълбоко, искрено и неутешимо. Това е територията, на която са измислени институционалните и интелектуални инструменти, необходими, за да се предотврати завръщането на злото.

Ние не трябва да забравяме, че навсякъде по света хората, преследвани и бягащи от робството на диктатурата, се насочват тъкмо към Европа, тъкмо към нейните представи за свобода, законност и човешки права, към нейния проект за създаване на цивилизация, в която никой няма да бъде гонен – нито заради тялото си, нито заради духа си.

Но днес същият този континент е жертва на външни сили, които искат да го подчинят и разчленят; на вътрешни сили, които желаят да сложат край на благородната тегоба, свързана със загрижеността за другите, с безграничното гостоприемство, със святостта на закона; не на последно място, той е жертва на унинието и на липсата на вяра на европейците в самите тях, на „пепелта от голямата умора", за която преди век велик немски философ предупреди, че ще бъде най-голямата заплаха за континента.

Европа продължава да бъде територията, която винаги ще бъде оформяна от изкуствата. Това е континентът на разходките и четенията по кафенетата, както в социален аспект го описва Джордж Стайнър[1]. Това е континентът на музеите, в които гражданите могат да се отдадат на откриването на античното изкуство, да преживеят Ренесанса или да честват импресионистите, Баухаус и Дада. Място, където благодарение на мисълта, те могат да се свържат с изключителните моменти, формирали всички нас.

Едно от лепилата, които държат Европа да не се разпадне на отделни парчета, е изкуството. Голяма част от идентичността, която всички ние споделяме - от Дъблин до Будапеща, от Лисабон до Лондон и от Париж до Прага – е изкована от писатели, мислители и хора на изкуството.

Този Манифест се роди в резултат на обикновено наблюдение. Писателите изказаха мнението си. Мислителите дадоха израз на страховете си заради пропастта, която се разтваря под краката им. От Милан Кундера до Салман Рушди, от Марио Варгас Льоса до Саймън Шама и Иън Макюън, от Клаудио Магрис до носителката на Нобелова награда Херта Мюлер. Те подписаха първото си изявление през януари. В него, както и в това, се споделя сериозна загриженост, предизвикана от сегашния популистки тласък, който компрометира ценностите на Европа.

От януари насам гражданите на Европа, европейските патриоти, вярващи в нея и в почтеността, имаха възможност да дадат израз на притеснението си от завръщащия се стил на управление на новия популистки интернационал, характеризиращ се с бруталност, кич и тесногръдие. Те имаха възможност да го направят на изборите, приключили на 26 май. Но към днешна дата артистите на Европа не са издигнали глас. Тези хора на изкуството, тези европейци по природа и по призвание векове наред не са имали думата. Това е жалко, защото вероятно никой друг повече от тях не може да ни разкаже за страховитата отпадналост на духа в нашата цивилизация.

За кого в действителност европейското е най-естественото и същностното нещо, ако не за художника и скулптора, без значение дали живеят в Италия или в Германия, дали работят в Испания или във Франция, или мечтаят на чешки, английски и португалски, или и на трите езика едновременно? Нима в самата дефиниция за европеец не се съдържа идеята да намериш вдъхновение за работа от откритията си в един въображаем музей и от случайни срещи, плод на скитания, усамотения и изгнание? Кой знае по-добре от художника, че територията е отправна точка, а не място, на което да се затвориш; че най-автентичните диалози на идеите и ръцете с писалки и четки, най-истинските хоризонти на света, както реални, така и сънувани, не се обръщат почти никак към границите? Кой тогава по-добре от артиста би могъл да защити Европа от националистите, популистите и ксенофобите, които днес искат да я превземат и унищожат? Европа на мъдростта и прищевките, на фактите и фантазиите?

Подписвайки този призив, и европейските артисти, които са с италиански, британски, немски, белгийски, сръбски и датски произход, и живеят, и работят на континента, и техните колеги от Африка, Латинска Америка и други места, които са избрали Стария континент за своя работилница, заявяват, че Европа е и тяхна родина. С това изявление те казват на света – Европа е въздухът, който дишат, въздухът, който им е необходим, за да живеят. Европа е част от наследството, което въплъщават и на което дължат много. Европа е ценен актив и той си заслужава да бъде защитаван от онези, които биха го пропилели, дискредитирали и, в крайна сметка, погребали.

Бернар-Анри Леви, Адел Абдесемед, Марина Абрамович, Клер Аделфан, Жан-Мари Априу, Рон Арад, Микел Барсело, Даниел Бюрен, Франческо Клементе, Шезад Дауд, Ричард Дийкън, Марлийн Дюма, Елмгрийн и Драгсет, Вали Експорт, Ян Фабр, Силви Фльори, Дъглас Гордън, Антъни Гормли, Хулио ле Парк, Рос Лавгроув, Ян Пей-Мин, Джузепе Пеноне, Грейсън Пери, Марк Куин, Гервалд Рок順шауб, Паскал Мартин Таю, Юрген Телер, Морган Чимбер, Люк Тюйманс, Ксавие Вейлан, Бернар Вене, Франческо Вецоли, Ервин Вурм

[1] **Джордж Стайнър е американски литературен критик, професор по сравнително литературознание в Женевския и в Оксфордския университет. На български са преведени книгите му „Моите ненаписани книги" (2013) в превод на Стоян Гяуров и „След Вавилон: аспекти на езика и превода" (2014) в превод на Елена Филипова. И двете са издадени от „Изток-Запад".**

Проспект мегъзин, 03.06.2019

Превод от английски **Григор Григоров**

Да разкажеш града

По повод *Architectural guide, Sofia*

Издателите *DOM Publishers*, прочути със своите 100 ръководства за ориентиране в архитектурата на градовете по целия свят, са включили столицата на България в арсенала на заслужаващите внимание места, чиято култура изкушава вечно жадните за нови вълнуващи преживявания глобални архи-туристи. В световния архитектурен гастрол, в който сградите бяха забелязани, „звездите" на архитектурата на столицата ни намериха своето заслужено присъствие.

София е откроен като град, който си заслужава да бъде видян. Създаден е архитектурен гид, интерпретиращ историята и географията на града чрез неговите сгради – тези от тях, които са построени и запазени до днес в него – стожерите на цивилизацията от няколко хилядолетия до наши дни, съпътствали живота на десетки генерации обитатели. Представени са архитектурни обекти от античността до наши дни – някои от тях, превърнали се в митология за гражданите му, други съвсем нови – над 200 на брой. Обхванатият обем е впечатляващ, описан в повече от 700 илюстрации, 15 карти, обширна библиография, индекс на включените обекти. Текстът е на английски език.

София е особен град – съществува отдавна, орисан на специфичен метаболизъм, захранван с многообразие от дадености и противоречия – исторически, социални, културни, които магически разграждат и преобразува в органичната микстура на собствената си идентичност.

Този факт е добре отчетен от редактора Георгий Станишев – структурата на книгата облекчава хаоса от разнородни архитектурни примери, като ги подрежда по две ясно проведени информационни оси – на месторазполагането, изразена в определянето на 12 зони по територията на града, и на периодизацията – изразена в конкретните архитектурни обекти от 7 исторически отрязъка за времето от VI век Пр. Хр. до наши дни.

Задълбоченият изследовател би могъл да потърси разнообразни логики на обвързаност на развитие и стилови тенденции при пресичането на тези две класификационни равнини. Те до голяма степен допринасят за едно основно постижение на архитектурния пътеводител на София – внушението, че става дума за проследяването на една урбанистична генеалогия, а не отчитане на хаотично развили се архитектурни явления.

Това е истинско съвременно издание – ярко, смело и привлекателно – брандът „пътеводител на *DOM Publishers*" го предполага. Читателят се ориентира лесно – всяка териториална зона е графично определена с отделен цвят и абревиатура и всеки исторически период - също с определения си цвят и знак. След общото указание за разположението на обектите, разпилени по територията на града, идват конкретните описания; всяка една от избраните сгради присъства с уникален номер в съответно оцветено съобразно епохата си поле. Указана е зоната в добавка с геоданни в QR код. Балансът на поднасяне на съдържанието е много приятен – от общото към насищането с детайли от информация, което разширява сегмента от евентуално заинтересовани читатели в зависимост от степента и естеството на ангажираността им по темата.

Подобен подход на достъп до съдържанието създава известно усещане за приключение, за намиране на неща, за откривателство, което винаги работи успешно като част от похватите на поддържане на жив читателския интерес. Което до голяма степен осмисля философията на подобна книга – тя е част от арсенала на пътешественика, на този, който открива света всеки ден, без значение дали е странник отдалеч или местен жител.

Разбира се, истинската същност на това, което предлага *Architectural Guide Sofia,* е разказано в отделните статии, представящи обектите на архитектурата на София. Забележителна работа е извършена от авторите, които успешно са резюмирали значително по обем знание от специализираната литература в стегнати резюмета, запазили характера си на архитектурно- теоретичен анализ, без да натоварват прекалено като терминология или обременяваща фактология.

Текстовете са премерени и съобразени с предназначението на изданието – да представи софийската архитектура чрез знаковите ѝ екземпляри.

Промъкването на любопитни подробности в тъканта на иначе чисто архитектурната материя предполага четивност и умело разтоварва от пресищане с информация.

Внимание заслужава и графичното оформление на този архитектурен пътеводител. Качеството на илюстрациите, шрифтовете, играта в размера на фотографиите, цветово редуване на фона правят впечатление на внимателно осмислена интелигентна работа по композицията и разполагането на всяка една от 320-те страници. Разделянето на съдържанието на глави по географски зони, всяка с индивидуалния си цвят и съответен текстови анонс, е част от общата логика на „водене" на търсачите на архитектура при конструиране на книжното тяло.

И в общата линия на насищане със съдържание, на градация от общото към конкретното, от урбанизма до детайла – творческа логика, близка до сърцето на всеки архитект, застава завършващата статия на Росица Браткова, добавяща нюанси на архитектурна поетика и кавалетна емоция, толкова присъщи на града ни. Това е логичната поанта, която забавя темпото на като че ли неограничения поток от примери и го успокоява до проблематика в обозримо измерение. Свеждането на „големите разкази" в монументалните архитектурни внушения до мащаба на отделния човек е до голяма степен заслуга на пиетета към привидно незначителното – едно обяснение в любов към изкуството да се организира пространството за живеене във всичките му превъплъщения.

И накрая – две думи за авторите. Всички изброени по-горе имена са на изявени представители на българската архитектурна колегия, проектанти, теоретици, преподаватели, радетели и познавачи на архитектурната култура, хора, които знаят и могат да говорят за своя град. Не е чудно, че нюанси на архитектурна критика прозират от страниците на пътеводителя без крайност на оценките – не е този жанр.

Радостно е, че сред авторите са намерили място хора от различни поколения професионалисти, което обогатява идеята на тяхното колективно усилие, допълнена от многообразието на различието във всевъзможните му измерения.

Моята представа е, че издание от подобен род подлежи на периодична актуализация, включвайки нови архитектурни придобивки на София. Тази отвореност е чудесна възможност за едно постоянство в наблюдението и въобще на отношението към архитектурата като нещо, което има значение. За самата книга, без да съм филолог, това би било добра възможност за изчистване на някои от статиите от буквално преведени на английски термини и фразеология, по-типична за българския език.

Радвам се, че имам тази книга, всъщност, радвам се, че тази книга я има.

д-р арх. Мария Диамандиева

Церебрален оргазъм | ASMR

Сигурно сте попадали в Ютюб на клипове, в които някой, най-често деце, шепне, примлясква, лигави се с храна, потрака с върха на пръстите си, украсени с цветни клампи, по твърда повърхност, извършва движения, сякаш ви гримира или масажира. Ако ви се е случило само веднъж, сигурно бързо сте погледнали и забравили, но ако се е повторило, потретило и сте се вгледали в статистиката, сигурно посещаемостта ви е уплашила: кой би имал нужда от подобно нещо? Става дума за стотици хиляди кликове, а някои като ролевото видео „подлата кака, която ви гримира" достигат милиони. Това е поредната „културна странност", както я нарекоха наскоро в The Athlantic, която дори не е нова.

Съществува от десетина години и се радва на вече добре развита онлайн общност, съсредоточена до голяма степен в Ютюб. В основата ѝ е един феномен, познат като автономна сензорна реакция на меридиана или може би автономна сензорна меридианна реакция (ASMR), ненаучното наименование на еуфоричната наслада, приятната тръпка, церебралния оргазъм, който шепотът и други слаби шумове отключват в мозъците на някои хора.

Както вече споменах, повечето такива клипове са правени от деца и тийнейджъри, но феноменът вече се е комерсиализирал и носи немалко приходи. Това не остана незабелязано от индустрията и тя го взе на въоръжение – наскоро се появи реклама на бира, в която Зое Кравиц шепне и потраква демонстративно с нокти по бутилка насред екзотичен пейзаж. Внушението на рекламата е ясно, какво обаче се опитва да внуши момиченце на 12, което ви изнася шепнешком уроци по коафьорство или ви шепне в дневников стил как е минал денят му, употребявайки понякога думи, с чието значение не е наясно? Повечето от тези клипове не само не притежават качествата да предизвикат церебрален оргазъм, но са и направо неприятни и обезпокояващи. Къде са били родителите на тринадесетгодишната Макена, собственичката на канал в Ютюб с повече от милион абонати, докато се е снимала с мокра коса и похабила как звучно примлясква и преглъща печена пита с мед? Със сигурност са били „на мястото си", когато на Макена ѝ е потрябвал номер на банковата сметка, за да може Ютюб да превежда приходите от трафика. Ако не знаете, Ютюб позволява на потребители с 1000 абонати или 4000 часа прегледи да пускат реклами в своите видеоклипове и да реализират печалба. Ютюб политиката обаче също така забранява деца под 13 години да пускат клипове и да управляват канал (Макена е стартирала своя канал дванадесетгодишна). Всеки канал, за който има съмнение, че показва деца без родителски контрол, бива маркиран, разследван и изтриван, ако не се появи родител, който да потвърди, че го контролира. Всъщност, истината е, че много родители показват децата си и често децата дори не подозират, че са звезди. Има канал ASMR бебе, например. Приходите от подобен канал, които биха могли да изплатят колата ви или да покрият месечния наем, не са за подценяване; и все пак, остава тревожният въпрос: кой гледа клиповете? Възрастни, на които това помага при безсъние, стрес, безпокойство; възрастни с носталгия по отминалото детство; възрастни, които се умилват? Наистина ли? Клиповете не са и умиляващи. Без да са откровено порнографски, повечето са на ръба на приличното – близкият план, звуците, имитацията на докосване създават усещане за съмнителна интимност и дори запахи. Може би, защото човек се натъква на ASMR ефекти единствено в киното и по-точно във филми на ужасите. Кому е приятна подобна имитация на присъствие? На други деца? Ако е така, то трябва да гледаме на ASMR модата като на проявление на чудовищната сетивна депривация, на която са подложени те напоследък. Но пък децата не са подходяща рекламна мишена. Ако тези канали са насочени към деца, какъв е смисълът от монетаризацията и трафика? Децата не притежават банкови сметки. Коментарите под клиповете са често злобни и дори заплашителни и се налага да бъдат изтривани, за да не ги четат децата, които остават там с лицата си, изложени като мишени. Може би най-преданите последователи на ASMR-децата са все пак маниаците, троловете, педофилите. Пълна мистерия!

Райна Маркова

Ако директорите четяха концепциите си...

Много хубаво го е написал кандидатът за поста генерален директор Емил Кошлуков през 2017 г., годината, в която СЕМ не го избра: *Тя (БНТ) не може да си позволи да изостави онези зрители, които заради ниската си покупателна способност не представляват интерес за търговските телевизии.* Всъщност, данните показват, че телевизията – и кабелна, и сателитна, и чрез абонамент за различни мобилни пакети, е все още достъпна у нас.

Осем кандидати подадоха документи за директори на БНТ. Отново ще пишат концепции Емил Кошлуков, Сашо Йовков, Стоил Рошкев, Радостлав Главчев. Новите предложения ще са от Явор Симов, Кръстю Вапцаров, Никола Тодоров и с прекъсване – отново от Сашо Диков.

Има два парадокса в процедурата по избор на генерален директор. Първо, всички кандидати при всеки конкурс ***знаят,*** че БНТ е с дългове, и въпреки всичко обещават скъпоструващи фантазии в концепциите си. А после казват как бюджетът орязал крилата им. Малцина успяха да завършат мандата си без дефицит или наследени договори, които ощетяват медията. Още след първата година генералният директор започва да обяснява колко зле е медията, а СЕМ започва да се държи като държавна оплаквачка и да се тюхка над думата „дълг". Но приема отчет след отчет. Трябва да бъде променена не процедурата за избор на кандидати, а процедурата по отчетност и носене на отговорност на вече одобрените директори.

Защо тогава кандидатстват всички тези мъже за генерални директори? Кое ги кара да смятат, че могат да се преборят с главния счетоводител на държавата и да направят най-богатата откъм бюджет медия работеща в интерес на обществото. Много често проблемът е в тази последна част - *в интерес на обществото*. Между кандидатите за директори през последните години има толкова различни разбирания какво е това, че чак да се уплашиш, като го видиш в концепция.

Вторият парадокс е, че почти всички кандидати обещават грижа за децата и групите в неравностойно положение, думи, които се превръщат в „шикалки". Страшното в отчета на генералния директор Константин Каменаров пред СЕМ не са 15-те милиона дефицит. Държавата ще ги прелее от тази графа в онази. Страшното е, че години наред БНТ не успява да покрие дори минимума от изисквани предавания за деца, но всеки кандидат обяснява колко много ще се грижи за тях. Децата пораснаха, докато чакат генералните директори да им направят предавания. Питанията пък за повече предавания с превод на езика на глухите в СЕМ последно бяха коментирани като престараване. Ето за тези дефицити няма програмни кутийки, в които да ги преместят. Предаванията за и от различни групи в обществото по БНТ продължават да са малко.

Ако се зачетете в протоколите с решенията на Управителния съвет на БНТ, ще видите много подписани договори за различни филми, концерти, рекламни пакети с намалена стойност за някои външни предавания. Въобще – на хартия тече буйна дейност.

Проблемът е, че нищо от това не изпъква в програмата. Сякаш там продължават да пълнят линии и програмни кутийки. Усилия, които са напразни във времето на цифровото преподреждане. Дори със старите европейски филми, които БНТ излъчва, можеше да се направи автореклама, която да накара зрителите да я търсят. Евроносталгията не е никак лоша пазарна ниша в света на емоциите... Но вместо това, БНТ е обезличена.

Дискусиите в онлайн изданията около филма на HBO „Чернобил" показаха, че хората искат да си говорят не само за турски сериали. Но по БНТ са намалени минутите дори за дискусии.

Жана Попова

In memoriam

Николай Евров

(18 ноември 1936 – 3 юни 2019)

Лошите новини идват бързо. Новината, че големият пианист, прекрасният музикант, всеотдайният педагог и невероятният човек е починал дойде от Австралия в деня, в който е напуснал този свят.

Николай Евров бе инструменталист, който изпреварни времето си. Неговият пианизъм бе модерен, вгледан, предусещащ, разгадаващ възможностите на клавирния звук. Той разчиташе всеки стил в контекста на звуково-тембровите му изражения за разлика от повечето концертиращи негови съвременници, които поразяваха публиката предимно с мощ и зашеметяваща техника. В този смисъл, Евров беше съвременното изражение на поетичната линия в пианизма. Неговите концерти винаги носеха една допълнителна аура, която насищаше акустичното пространство.

Репертоарът му беше огромен - не само поради изключителните му възможности, но и поради неговото същностно музикантско любопитство. Той изсвири и много българска музика; беше вдъхновен и конструктивен партньор в камерното музициране с цигуларя Георги Бадев или с певицата Румяна Вълчева-Еврова, например.

Последните няколко десетилетия Николай Евров живя и работи като професор по пиано в Сидни. Срещите му с българската публика станаха рядкост и вероятно затова още по-незабравими.

Всеки, който е имал малко по-близък контакт с големия музикант, няма как да забрави възпитания му, благ маниер на общуване, добронамереността и културата, която излъчваше, финеса в неговия хумор.

Остава музиката, която изсвири и записа. И паметта, вградена в изкуството на неговите многобройни ученици!

Поклон пред паметта му!

К

Европейската култура е основният инструмент, който ще сплоти европейските нации

Според Юлия Кръстева, със своята множествена идентичност, езиково разнообразие, извоюваните права на жените и на личността, европейското културно пространство е отговорът на националистичните спазми, връщането към миналото и местните кризи.

Аз съм европейска гражданка с френска националност, с български произход и осиновена от Америка, не съм безразлична към горчивите критики, ала долавям и желанието на Европа и нейната култура. Макар и разочаровани от политическото и с позиция на въздържали се, италианците, гърците, поляците и дори французите все още не са поставили под въпрос принадлежността си към европейската култура и се "чувстват европейци". Какво означава това усещане, което е толкова очевидно, че дори не е споменато в Римския договор? Че европейската култура е основният механизъм, който ще сплоти Европа.

Каква идентичност?

Противопоставяйки се на култа към идентичността, европейската култура развива себе си през следния парадокс: имаме идентичност, моята, нашата, но тя е в постоянен процес на изграждане и разграждане. На въпроса "Кой съм аз?" най-добрият отговор не е констативен, а е в любовта към въпросителния знак. След като се огъва под догмата на престъпното самозванство, в Европа започва да израства едно европейско "ние". Става възможно да се поеме отговорност за европейското наследство, но само ако то започне да се осмисля през противодействието на идентичностните спазми: както нашите, така и във всички други страни.

Тази нагласа е изразена чрез словото на еврейския Бог: "Eyeh asher eyeh" ("Аз съм този, който е"), Изход 3:14, и повторена от Исус (Йоан, 18:5): недефинирана идентичност, която отпраща аз-а към нещо без-образно, към вечно завръщане към самото битие. Аз я долавям иначе, а именно в мълчаливия диалог на Аз-а, който, следвайки Платон, мисли себе си като "две в едно", което мислене не предлага отговори, а разграничава. Както и във *philia politikê* на Аристотел, което задава социалното пространство и политическия проект, обръщайки се към индивидуалната памет и личната биография.

Както и в пътуването в смисъла на Свети Августин, за когото не съществува друго отечество освен самото пътуване: *In via, in patria*. Както в *Есета* на Монтен, които ръкополагат полифоничната идентичност на Аз-а: *Всички ние сме отделни парцели с различна форма и толкова разнообразен състав, че във всеки един момент всеки играе своята си игра*. Както и в *Cogito* на Декарт, което повелява, че аз разбирам, *че съществувам само защото мисля*. Какво да заключим от всичко това? Тази нагласа откривам и във *Фауст* на Гьоте: *Аз съм духът на вечното отрицание*". В *безкрайния анализ* на Фройд: *Там, където е „то", трябва да дойде „аз-ът*". В екстравагантните и изящни изобретения на модерните изкуства и литература...

И без да изброяваме всички източници на тази питаща идентичност, нека все пак си припомним, че непрестанното задаване на въпроси може да се превърне в разяждащи съмнение и себеомраза – самоубийство, срещу което Европа не се е застраховала. Често тази онаследена линия на идентичността се свежда до приемаща всичко" толерантност" към другите. Но толерантността е само нулевата степен на питането, което не се изчерпва с щедрия прием на другите, а ги подканя да поставят под въпрос самите себе си: да пренесат културата на задаването на въпроси и на диалога в такъв тип срещи, които проблематизират участниците. Във взаимното питане няма фобия, а безкрайно провиждане; и това е единственото условие за съвместен живот. Разбрана по този начин, идентичността се превръща в множествена: това е многоезичието на новия европейски гражданин.

Езиковото разнообразие

"Разнообразие, това е моят девиз", казва още Жан дьо Лафонтен в своя "Пастет от змиорка". Европа е вече политическа цялост, която говори толкова езици, ако не и повече, колкото са и страните в нея. Тази езикова множественост е основата на културното разнообразие. Задачата е да го съхраним, да му отдадем дължимото - както и на националните специфики - но също така и да задълбочим разликите и допълващите се страни, та да въплътим най-сетне новата полифония.

След ужаса на Холокоста буржоазният човек на деветнайсети век, както и разбунтуваният човек на двайсети век, се изправя днес лице в лице с нова ера. Европейското езиково многообразие е в състояние да създава калейдоскопични индивиди, способни да поемат предизвикателството на глобалния билингвизъм. Многоезичното пространство на Европа повече от всякога призовава французите да станат полиглоти, за да опознаят многообразния свят, както и за да представят и на Европа, и на света своята специфика. Само чрез езика на другите ще се пробуди нова страст към всеки език и към всяка нация.

Излизане от националната депресия

Когато работи с депримиран пациент, психоаналитикът започва с възстановяването на доверието му към самия себе си и това позволява да се създаде връзка между двете главни действащи лица в лечението, така че словото отново да стане ползотворно и същинският критически анализ на страдащото битие да се състои.

Депримираната нация също се нуждае от оптимален образ на самата себе си, преди да е в състояние да положи усилия, за да предприеме европейска интеграция, например, индустриална или търговска експанзия, или пък по-добър прием на имигрантите. *Нациите, също като хората, загиват от недоловими отклонения в етикета*, пише Жироду. Зле разбраният глобализъм и колониалната вина направиха така, че много политически и идеологически дейци, под прикритието на космополитизма, да допуснат повече от *недоловими отклонения в етикета* по отношение на нацията. Допринесоха за влошаването на националната депресия и я вкараха в маниакална, националистическа и ксенофобска възбуда.

Европейските нации са в очакване на Европа, а Европа се нуждае от горди със себе си и с високо самочувствие национални култури, за да осъществят културното разнообразие, за което дадохме мандат на ЮНЕСКО. Националното културно разнообразие е единствената противоотрова срещу злините на баналността, новата версия на баналността на злото. Разбирана по този начин, сплотена Европа би могла да играе основна роля в търсенето на ново равновесие.

Два възгледа за свободата

Падането на Берлинската стена през 1989 година направи отчетлива разликата между два модела: европейската култура и северноамериканската култура. Става дума за два възгледа за свободата. Като отъждествява „свобода" с автономно начало, Кант прокарва път към свободата на Разума (чист и практически) и към Причината (божествена и етическа). В този ред на мисли, който дава предимство на протестантската религия, свободата е свобода на приспособяване към логиката на производството, науката, икономиката. Да си свободен, означава да извличаш максимално полза от причинно-следствените връзки, за да се приспособиш към пазара на производството и печалбата.

Съществува и друг модел, познат като гръцки модел, който се развива с пред-сократиците и през посредничеството на сократическия диалог. Без да е подчинена на някаква причинност, тази основна свобода се развива чрез Битието на словото, което се отдава, дарява, представя на себе си, на другия и в този смисъл се освобождава. Това освобождаване на Битието на словото чрез и в срещата на Едното с Другото се вписва като *безкрайно питане,* преди още свободата да се ограничи от причинно-следствената верига и нейното научно канализиране. Поезията, желанието, бунтът са нейни привилегировани преживявания и разкриват несъизмеримата, но подлежаща на споделяне специфика на всеки мъж, на всяка жена.

Рисковете на този втори модел, основан върху нагласата за питане, са видими: пренебрегване на икономическата реалност; затваряне в корпоративни претенции; свеждане на всичко до толерантност и страх от новите политически и социални дейци; бягство от световното съревнование и оттегляне в леност и архаика. Видни са обаче и предимствата на европейските култури, които не кулминират в икономическата парадигма, а процъфтяват във вкуса на човешкия начин на живот и неговата крехка и споделена неповторимост.

В този контекст Европа е далече от това да е хомогенна и единна. На първо място, належащо е „Стара Европа", и най-вече Франция, да преоценят мащаба на икономическите и екзистенциални затруднения на посттоталитарна Европа, която мъчително се опитва да преодолее огорчението и национализма. Необходимо е обаче и да се признаят културните и най-вече религиозните различия, които раздират вътрешно тези европейски страни и ги отделят.

Нужда от вяра, желание за знание

Сред разнообразните причини, довели до настоящите трудности, има и една, за която политиците мълчат: става дума за отхвърлянето, тегнещо върху нещо, което бих нарекла всеобща пред-религиозна и пред-политическа „нужда от вяра", която е изконна за говорещите същества като нас и се преживява като „болест на идеала", специфична за юношеството.

В противоположност на любопитното играещо дете, което се стреми към удоволствие и иска да знае „откъде е произлязло", юношата е по-скоро вярващ, отколкото изследовател: той има нужда да вярва в идеали, за да превъзмогне родителите си, да се отдели от тях и да преодолее себе си. Ала разочарованието свежда тази болест на идеала до унищожение и до самоунищожение, подмолно или чрез екзалтация: токсикомания, анорексия, вандализъм, от една страна, а от друга, втурване в екстремистките догми на политическия ислям. Идеализъм и нихилизъм: опиянението от това, че нямаш никаква стойност, и мъченичеството на райския абсолютизъм съжителстват в тази болест на идеала, която разтърсва младежта, а с нея и света.

Европа е изправена пред историческо предизвикателство. Способна ли е да се справи с кризата на вярата, която похлупакът на религията вече не удържа? Ужасяващият хаос от застрашената способност за мислене и обединение, която тандемът нихилизъм-фанатизъм генерират в различни части на света, порази самата основа на връзката между човешките същества. Застрашен е възгледът за човешкото, изкован на кръстопътя между гръко-юдейско-християнското засрещане с добавения мюсюлмански калем, застрашена е грижата за универсалната и споделена единичност. Тревогата, сковала Европа в тези смутни времена, е израз на несигурността ѝ пред този залог.

В пресечната точка между християнство, юдаизъм и ислям, Европа е призвана да изгради мостове между трите монотеистични религии. Нещо повече, от два века насам Европа се изгражда като най-напредналото място по отношение на секуларизацията, така че е и най-подходяща за избистряне на въпроса за нуждата от вяра. Само че Просвещението, нетърпеливо да преодолее мракобесието, пренебрегва и подценява нейната мощ.

Култура на правата на жените

От суфражетките насам, като се мине през Мария Кюри, Роза Люксембург, Симон Вейл и Симон дьо Бовоар, еманципацията на жените с техните творчески постижения и борбата им за политически, икономически и социални права чак до наши дни предлага федерална територия за разнообразните национални, религиозни принадлежности на европейските гражданки, които се противопоставят на традиционалистката назадничавост и на религиозния фундаментализъм.

Тази отличителна черта на европейската култура е и вдъхновение, и подкрепа за жените от целия свят в стремежа им към култура и еманципация не само като избор, но и като *преодоляване на себе си (Ние сме свободни да преодолеем границите на всички граници*, прокламира Симон дьо Бовоар); и това вдъхновява феминистките битки на нашия континент.

Европейското културно пространство би могло да представлява дързък отговор пред лицето на финансовата зависимост на политиката и хипертрофираната взаимообвързаност, както и срещу околния упадък и екологическото самоунищожение. Може би единственият, приемащ сериозно комплексната природа на човешката участ *в нейната цялостност*, уроците на паметта и рисковете от извоюваните си свободи.

Юлия Кръстева

Le Monde, 24 май 2019 г.

Превод от френски **Албена Стамболова**

В очакване на четвъртата сексуална революция

Разговор с доц. Алексей Пампоров

На 14 май в Малката конферентна зала в УНСС се проведе научна конференция, на която бе представено Европейското социално изследване за България (ESS – ERIC), проведено през 2018 г. Това изследване е най-мащабният и най-авторитетният дългосрочен научноизследователски проект в социалната сфера в Европа. То е основано през 2001 г. от британския професор сър Роджър Джоуел –легендарно име в световната емпирична социология - с подкрепата на Европейската комисия и Европейската научна фондация и днес вече е утвърдена инфраструктура, по която работят международно признати екипи социолози от общо 37 държави. България пълноправно участва в Европейското социално изследване от 2005 г. Тук предлагаме на читателите наблюденията на доц. Алексей Пампоров - един от социолозите, поканен да коментира данните от изследването по време на конференцията.

- Как се стигна до вашия анализ на тема „Сексуалната освободеност: аспекти на възрастта и пола”, който представихте в рамките на конференцията за Европейското социално изследване в България?

- Европейското социално проучване в България се провежда съвместно от една частна социологическа агенция АСА, от Българска социологическа асоциация, от Института за изследване на обществата и знанието при БАН и катедра социология на УНСС, като теренната работа е извършена от НСИ. Това е консорциум от четири организации, защото подобно тежко и скъпо изследване не може да се извърши само от една институция. Аз съм доцент в ИИОЗ и член на БСА и като такъв получих достъп до данните след провеждане на изследването.

В това изследване има най-различни въпроси, свързани с ценности, нагласи, с политически предпочитания, със семейни взаимоотношения, с нагласи към отглеждане на деца. Вероятно заради страха от „джендъра“, когото някои хора гонят из нивите, и заради политическия контекст, никой друг не реши да се занимава с въпросите за сексуалната освободеност. В рамките на изследването има формално три въпроса в тази посока. Първият въпрос беше: **Какво мислите за сексуалните връзки с някого, различен от брачния партньор?** Вторият: **Какво мислите за сексуалните връзки между двама възрастни от един и същи пол?** Третият въпрос бе свързан с аборта при бедните хора, но според мен той не е точно свързан със сексуалната освободеност, а с проблемите на бедността и моралния избор. Тоест, ако някой е твърде беден, трябва ли, както предлага Красимир Каракачанов, да му осигуряваме безплатен аборт... Затова не съм се занимавал с този въпрос и се фокусирах само върху първите два.

Реших да си направя един експеримент – принципно знаем, че отношението на мъжете и жените е различно по тези въпроси – нещо, което се потвърди от изследването. Но интересното бе какво ще се получи, когато добавим фактора „възраст”. Много често, а и сега във връзка с изборите, социолозите, икономистите, политолозите излизат и казват: „младите – това, старите – онова“, и започват да се разказват едни истории... Но при тези изследвания е много важно как се дефинира възрастовата граница – къде са младите и къде са старите; и изобщо какви възрастови групи има. И експериментът, който направих, бе, че показах разлики в резултатите и в нагласите в зависимост от това как определяме възрастовите групи.

Единият подход беше свързан с т. нар. „електорални възрастови групи” – млади хора до 29 г., трудово активни хора на възраст между 30 г. и 64 г. и за пенсионери – от 65 г. нагоре. Вторият подход беше икономически, той е прилаган от Световната банка, и при него разглеждах възрастите като децили и като квинтили. Какво реално означава това? Означава, че цялата съвкупност изследвани лица я разделям на десет равни части – това са децилите, независимо къде свършва възрастовата група, и на пет равни части – това са квинтилите. Използвам този икономически подход, защото разделението на принципа „младите са млади до 29-годишна възраст, а след това не са”, ми изглежда изкуствено. Третият подход, който използвах, е стандартен за демографията. При него хората се разделят на възрастови кохорти – т.е. на рождени групи, групирани в интервали от конкретни събития, свързани с раждаемостта. И аз ги разглеждах на петгодишни интервали (20-25; 29-34) и на десетгодишни интервали (20-29; 30-39; 40-49). И четвъртият, най-радикален подход, който използвах, бе свързан със социокултурните поколения.

Според мен, в социологията трябва да започнем да мислим нагласите на хората през ключовите социокултурни събития – т.е. да регистрираме културните поколения през ключови събития в историята, които така са променили живота им, че нагласите и практиките им да се различават от тези на другите поколения. За едно такова събитие приех Втората световна война – то е много важно за онези, които са родени преди нея. Второ такова събитие е Априлският пленум (1956), защото допреди него режимът не е много ясен – не е ясно комунизъм ли е, тоталитаризъм ли е; не всички имоти и не всички животни са отнети, срещу него има съпротива. Третото социокултурно определящо събитие е Втората социалистическа конституция (1971) – тя съвпада по време с приемането на специфични забрани, свързани с аборта. И през 1968 г., 1971 г., 1973 г. има частични забрани на абортите, но принципно първото нещо, което правят комунистите, когато поемат властта през 1946 г., е, че разрешават абортите. Това, в някакъв смисъл, е било наистина задължително да се направи, защото е имало много тежки травми от Втората световна война, а когато има война, най-много страдат младите жени, защото са изнасилвани и от свои, и от чужди. Тук, на Балканите, Сараево ни е живият пример. Същото е било и през Втората световна война – страдали са и немските, и руските, и българските жени. Затова взех 1971 г. и Втората социалистическа конституция като вододел – тогава, когато за социализма вече се смята, че окончателно се е наложил и че вече няма никаква перспектива той да изчезне някога. Четвърто социокултурно събитие е началото на прехода към пазарна икономика. Трябва да добавя и че в групите, които тествах, взех като вододел и 1981 г. – 1300 години България – т.е. периода, когато вече цъфтим, процъфтяваме и сме прекрасни. Децата, родени през тази година и непосредствено след нея, всъщност са живели много малко през социализма и тяхната ценностна система не е формирана от комсомола и бригадите. Те са пропуснали този етап на социализация. Петото социокултурно събитие е хиперинфлацията - „Виденовата зима” – то бележи възможно най-младите, обхванати от изследването, тези, които са на 19, 20 години към 2018 г., когато е правено изследването.

- Каква е причината да решите да използвате тези подходи?

- Причината е, че миналата година проведох изследване за Асоциация „Деметра”. Това е една организация със седалище в Бургас, която предлага няколко социални услуги на десет, дванайсет места в страната. Тя се занимава с превенция на домашното насилие, с центрове за защита на жени, със защита на деца от домашно насилие и сексуални посегателства. В центъра им „Вселена” в Бургас момичетата и жените, станали жертва на изнасилване, са поемани от психолог, могат да се изкъпят и да се преоблекат. Получават всичко, от което имат нужда. При тях на място идва да ги прегледа лекар, идва и полицай, който да ги разпита. Големият проблем на изнасилените жени в България (а реално една четвърт от жените са били жертва на такъв тип посегателства) е, че не желаят да се подложат на унижението – полицаят ги разпитва: „Ама ти сигурна ли си, че те изнасилиха? Да не си била пияна?”, а съдебният лекар ги упреква: „Що си се къпала? То сега аз няма как да взема материал...”. По принцип, отношението към жените, преживели насилие, е брутално. Има и мъже, жертви на сексуално насилие, но това е съвсем друга тема и като цяло в България изобщо не се обсъжда... И така, с Асоциация „Деметра” направихме изследване сред студенти от пет университета, следващи психология, педагогика, социални дейности, обществено здраве. Това изследване е представително само за петте университета, а не за всички студенти в страната, но, така или иначе, при него се открои един много интересен факт: 26-28-годишните жени имат много ранен старт на сексуалния живот – около 25% от тях са започнали сексуалния си живот преди 14-годишна възраст. Това реално е поколението, родено през 1991 г. - 1993 г. – т.е. децата, буквално родени след началото на прехода. Следващата група е на 24-25 годишните, които също са с много ранен старт на сексуалния живот, но изненадата е при 18-21-годишните – оказва се, че сред тях няма деца, които под 14-годишна възраст да са започнали сексуалния си живот – даже има много голям дял деца, които и на 18 години не са имали сексуален контакт. Излиза, че те имат много консервативно отношение към секса в сравнение с техните батковци и какички. Спрямо 28-годишните, 18-годишните сякаш хич не се интересуват от секса. Не просто не са започнали рано, но даже и късно не са започнали.

- Как си обяснявате тези консервативни нагласи?

- С порнофикацията на виртуалния живот – фактически, човек може да се съблича, да се показва на някого, да мастурбира и в същия момент да не стига до реален сексуален контакт с реална личност на живо. И така, опирайки се на това, че в онова изследване с 800 анкети излязоха такива големи различия в групите, бях ентусиазиран да видя какво ще покаже едно голямо, хубаво изследване с толкова много възрастови групи.

Първото нещо, което излезе, бе т. нар. „ефект на палавите дядовци” – тоест, ако гледаме млади и стари, използвайки стандартния електорален подход, изведнъж се оказва, че при мъжете над 65 години се наблюдава скок от 14%-15% спрямо останалите мъже, които казват, че изобщо не са грешни сексуалните връзки с някого, различен от брачния партньор. При подхода, при който изследваме децилите и квинтилите, този скок се усеща по-слабо, макар че при групата на децилите от възрастовата група на 57-68 годишните тази разкрепостеност се наблюдава. Това си го обяснявам не толкова със сексуалната революция в САЩ и с хипитата – в действителност, у нас не може да се говори за хипи движение, а с ефекта на бригадите. Младежите от сегашното поколение растат като балконски деца – да, порното е навсякъде, но то е толкова навсякъде, че в някакъв момент започва да отвращава, защото всичките тези силиконови жени и напомпани мъже изглеждат много изкуствено. А при бригадите едно време млади хора, между 17- 24-25 години, се затваряха насред полето за един месец и там нямаха никакви забавления – живееха в спартански условия – в палатки или в бунгала. Освен това, поколението на 57–68-годишните е по-разкрепостено и защото бригадите съвпадат с разрешението на абортите, с навлизането на презервативите и хапчетата „антибебе“.

Друга особеност, която се потвърди в рамките на изследването, беше, че 22-27-годишните – децата, които са родени веднага след 1989 г. и преди 1997 г., т.е. преди хиперинфлацията, също са с по-разкрепостено отношение към любовните връзки с различен партньор от брачния. Така че можем да кажем, че преходите, които рязко сменят политическите отношения, водят и до ценностна промяна и влияят силно върху сексуалните нагласи и поведение.

Както ви казах, и изследването за Асоциация „Деметра“ регистрира, че поколението на прехода е изключително сексуално освободено и разкрепостено. В същото време е любопитно, че 18-20-21-годишните мъже са крайно консервативни – нула процента от тях са склонни да толерират сексуалните връзки от един и същи пол. И в последно време, като гледахме електоралните изследвания, забелязахме, че, каквото и да говорим за традиционното дясно и жълтите павета, част от електората на ВМРО и част от електората на ДСБ е съставен от млади, ултраконсервативни симпатяги. Интересното е, че жените от същото това младо поколение са доста по-разкрепостени и много по-толерантни към сексуалните отношения между хора от един и същи пол. Като цяло, и поколението на прехода е много либерално по отношение на гей хората. Но в момента ние отглеждаме едно ултраконсервативно поколение в мъжката му част по отношение на хомосексуалността и извънбрачните връзки – и тези силно консервативни млади мъже като нагласи са съпоставими с мъжете, които сега са на 40-44 години, т.е. с техните бащи. Тази особеност също е любопитна и ни дава възможност да заявим, че на всеки 20 години се формира консервативно поколение. До този извод стигнах, наблюдавайки резултатите при изследователския подход с децилите – от него се вижда, че либералните и консервативните поколения в България се редуват на всеки 20 години. Т.е. на всеки 20 години ние имаме много консервативни младежи и те се появяват веднага след вълна на много либерално поколение. Ето защо сега можем да очакваме, че след 20 години следващото поколение ще е много либерално, а след това отново ще последва много консервативно поколение. Изследването регистрира ясно изразена вълна на редуване на либерални и консервативни поколения по отношение на сексуалността – на извънбрачните връзки и на хомосексуалността.

- Когато едно момче израсне в семейство, в което майка му е била изоставена от бащата, това достатъчна причина ли е то да бъде със силно консервативни нагласи спрямо сексуалността?

- При конкретния случай не сме правили такъв тип корелация. Има друг тип изследвания, например Европейското изследване на ценностите, които показват, че хората, които са разведени или са в процес на развод, имат много негативно отношение към извънбрачните връзки. Не съм сигурен обаче дали само жените формират консервативни нагласи в момчетата или и бащите – в дъщерите и синовете си. Но, разбира се, това е нормално, човек трябва да преработи травмата, а несъмнено един развод дори и по взаимно съгласие травмира децата.

- Как смятате да използвате резултатите от изследването за формирането на някакви по-конкретни бъдещи политики?

- Тъй като съм методолог, за мен бе важно да покажа, че не трябва да говорим за млади и стари, че не трябва да си мислим за възрастовите групи като нещо дадено, а освен това, когато се опитваме да обясним някакви социални феномени, да се стремим да разгледаме казусите в детайл, да търсим скритите нюанси. Не смятам, че имаме нужда от политики – самият аз съм по-либерално настроен и твърдя, че сексуалността и сексуалното поведение на хората си е тяхна лична работа. Така че не бих се застъпвал за някакви публични политики или намеса в частния живот на хората. От друга страна е очевидно, че в България се ражда една християнконсервативна вълна – тя стъпва на част от евангелските деноминации, като имайте предвид, че в България наблюдаваме едно по-скоро консервативно евангелско течение, започнало след 1992 г., след бума на евангелизацията. За разлика от Швеция, Дания и Норвегия, където в техните евангелски църкви допускат и жени епископи, а имат и гей евангелски църкви, тъй като се казва, че всяка сексуалност е дар от Бога и „ти си такъв, какъвто си”, тук, у нас, евангелизмът е силно патриархален, старозаветен. Всичко, което се случи с Истанбулската конвенция, беше основано на хомофобия и на криво разбрано понятие за „джендър“, а страхът от хомосексуализма се превърна в пречка пред ратификацията на международен документ.

- Не е ли свързан този страх със самоопределянето на учениците от кой пол да са?

- Не, такова нещо няма в Истанбулската конвенция; целта й е съвсем друга - защита на жените. Думата „джендър“ беше много лошо преведена на български – беше преведена на места като социален пол, на други – само като пол, а на трети като „джендър“, и това доведе до неправилното й разбиране. Ако я прочетете на английски, френски или дори на руски, ще видите, че няма да изпаднете в такова недоразумение. Проблемът е, че има мъже, които бият жените си, ако не ги видят с пола или рокля. Те смятат, че жена ли е, тя трябва да е с пола. В България имаме секти, в които жената трябва да ходи със забрадка и с пола; при православната старостилна църква, например, жените не могат да влязат в храма без забрадки и без пола. Но в момента медиите в България тълкуват подобни битови суеверия като дълбока вяра и това води до страхотни безобразия. Папата ни казва: „Трябва да намерим път към хомосексуалните хора, да ги върнем в лоното на църквата, не трябва да ги изключваме“, а тук коментарите, грубо казано, бяха от типа: „Папата е тъпанар, трябва да ги убием с камъни“. Нека си спомним, че Исус казва: „Който от вас е безгрешен, нека пръв хвърли камък на нея“[1]. И както знаем от притчата, никой не е хвърлил камък, а ние тук заклеймяваме. Не съм защитник на прекалената либерализация – действително, в някои западни държави се стига до там да се разрешава на деца, преди да са навършили 18 години, да минават на хормонална терапия за смяна на пола, което, според мен, е грешен подход – и аз съм бил тийнейджър, и аз имам тийнейджърка вкъщи и се вижда – на 12, на 13 години, когато започва революцията на хормоните, децата наистина имат проблем с определянето, с идентичността си, с достъпа до другия пол. Цялата тази порнофикация, сексуализация на ежедневието наистина предизвиква криза у тийнейджърите - те започват да чувстват натиск да правят секс, а те в действителност не го желаят. И се стига до изкривявания, като например във Великобритания и Швеция, където казват: „Ами, ако се чувстваш момче, ние ще ти дадем хормони, да ти поникне брада“, вместо просто с момичето да работи психолог и той да й каже: „Изчакай, ще станеш на 18 години, на 21 години – не бързай със сексуалното си развитие.” Така че, има хора, които основателно се страхуват от тези залитания в другата посока, от хиперлиберализацията по отношение на транссексуалното и на трансджендърното. Но, както ви казах, Истанбулската конвенция е свързана с друго - жените у нас имат нужда от закрила, от защита. Особено сега, когато възпитаваме едно ултраконсервативно поколение. Пак ще повторя – имаме редуване на либерални с консервативни нагласи на 20 години и аз се надявам, че когато се пенсионирам, новото поколение ще е с либерални нагласи. Ключовият въпрос е стигнахме ли пика на консерватизма или ще дълбаем още. Или ще се изплашим и ще си кажем: „Не! Не можем да бием хора на улицата само защото са хомосексуалисти“. Подобен огромен пик на този консерватизъм има точно в средата на 60-е и началото на 70-е години на миналия век, когато, знаете, полицията е арестувала, затваряла, изготвяла е списъци на хомосексуалните лица, а да си хомосексуален е било абсолютно престъпление, преследвано много жестоко.

- Кога у нас се преживява сексуалната революция?

- В България по принцип има няколко вълни на сексуалната революция. Първата сексуална революция идва в годините преди Първата световна война. Тогава в София се появяват казината, кабаретата с разсъблечени жени, картичките с голи балерини, характерни за Франция. Ние успешно възприемаме кабаретната култура на Австрия и Франция през унгарските и чешките музиканти.

Втората сексуална революция я донася комунизмът – с разрешаването на абортите. В момента може би не го виждаме по този начин, защото в България имаме проблем с четенето на комунизма. Най-често виждаме края му, а не си даваме сметка какво е било в началото, когато идва като революция срещу патриархалните, традиционни, консервативни ценности. В началото комунистическата партия носи прогрес, като например дава права на жените, на турците и на ромите да гласуват. Това, което виждаме в момента в БСП при Корнелия Нинова, е един абсолютно ретрограден социализъм – това е някаква скрито консервативна партия на пенсионерската класа, която дори не се бори за работническите права, а защитава интересите на конкретни икономически капитали. Ако трябва да говорим за автентичното ляво на тези избори, то то спечели половин процент в лицето на Ваня Григорова, която излезе като независим кандидат с ясни трудови послания. БСП нямаше такива, тя гонеше корупционните скандали на ГЕРБ и приличаше на дребнобуржоазна, но в никакъв случай не лява, прогресивна партия.

Третата сексуална революция, на която сме свидетели в момента и можем да илюстрираме с „Покажи на тия хора как се мяташ”[2] и „Якатa дупара кой ще я бара”[3], се изразява в това, че, в който и да е клуб или дискотека в „Студентски град“ да отидете, всяка вечер след 24.00 часа можете да станете свидетел на Содом и Гомор - по една, две разсъблечени мадами, които независимо от танцьорките, които са част от пейзажа, започват да правят секс на дансинга, без изобщо да се притесняват от околните. Вместо да танцуват, правят секс. Интересното е, че и в изследванията ни се регистрира, че сред 24–29 годишните 50% – 60% са правили секс на публично място. Това е поколението на прехода и при него определено наблюдаваме много силно изразена сексуална революция не само като нагласи, но и като практики. Но пак ви казвам - в момента набира сили една много консервативна вълна и неслучайно част от фолкпевиците, самите те деца на третата сексуална революция, днес се опитват да изчистят имиджа си и да не бъдат толкова сексуално разкрепостени, колкото бяха преди.

Интересно е и още едно явление – в момента наблюдаваме млади, консервативни мъже, които призовават да запазим децата от разврата, като под „разврат” имат предвид само хомосексуализма, но не и свръхсексуализацията и свръх сексуалната употреба на жените в България. А жените в България определено са сексуално употребявани и сексуално злоупотребявани – и това се вижда от всички. Не го твърдя само на база опита си на човек, работил две години в Комисията за борба с трафик на хора. Достатъчно е да си припомним рекламите, скандализиращи западните ми колеги, които просто не могат да повярват, че подобни неща са възможни – говоря за реклами като тези на сиренце „Булка“, на водка „Флирт“ – онази от 2002-2003 г. с фейм картичките, при които можеш да си откъснеш картонени момченце и момиченце и да правиш какъвто си искаш секс с тях – орален, вагинален, анален, защото фигурките са специално снабдени със съответните полови органи. Подобни реклами, както и кабелните телевизии, които след 24 часа предоставят достъп до порноканалите си, са в абсолютно нарушение на Наказателния кодекс в България. Тук не можете да разпространявате порнография! Но на това никой не му обръща внимание, затова в България проституцията, макар и да не е разрешена, фактически не е забранена и си съществува паралелно. И ако клиентът не признае сам, че използва проститутка, и ако проститутката не отиде и сама не декларира, че доходите й са от проституция, никой не може да я осъди. Във Варна, например, на Аспаруховия мост понякога проститутките са прибирани, защото възпрепятствали уличното движение – т.е. арестуват ги за 24 часа по Закона за движение по пътищата, а после ги пускат, защото не могат да ги осъдят. Те не могат да докажат, че тези жени имат доходи от проституция. Просто жените твърдят, че спят с когото си поискат и, естествено, не му искат пари. Ето защо можем да кажем, че сме лицемерно консервативни – казваме, че нещо е неприемливо, но всъщност нямаме регулация за него – просто не го либерализираме, защото си знаем, че не е редно. А може би по-добрият вариант е да разрешим проституцията – така, както е в Холандия, Германия, Швейцария или Белгия – да се разреши в някаква конкретна зона в града или извън него, а навсякъде другаде да се забрани, а не да се случва, както е в момента у нас – има трафик на хора, насилствено проституиране, жени, държани в робско подчинение. Както ви казах, две години съм работил в Комисията за борба с трафика на хора и ситуацията наистина е много тежка – имаме родители, които склоняват децата си – тийнейджърки – към проституция. В приюта в София имахме такива случаи – пет или шест момичета, етнически българки, чиито майки – наркозависими – ги караха да проституират. В ромските махали е по-различно – там проблемът идва от това, че мъжът в някакъв момент решава заради бедност да склони жената, с която живее на съпружески начала, да проституира. Но иначе в ромските махали няма случаи тийнейджърки да бъдат пуснати да проституират – това се среща при наркозависимите – деца или техни родители. Това е много страшно и именно заради това бе важно приемането на Стратегията за детето. Естествено, тя не се прави за добрите семейства, които гледат децата си – тя се приема за неадекватните родители. Спомняте си миналата година случая със семейството „Адвентисти от седмия ден“, живеещо в „Люлин“, чието 19-годишно дете никога не бе излизало от апартамента им и никога не бе ходило на училище, за да не бъде развратено. Факт е, че не всички „Адвентисти от седмия ден“ са такива – аз лично познавам над 100 човека от тази общност, разпръснати на територията на цялата страна. Това е съвсем нормална християнска деноминация, но навсякъде има религиозен фундаментализъм. Когато говорим за религиозен фундаментализъм в България, ние обикновено си представяме ходжи в ромски махали и тъкмо това ни е огромната грешка. Ние в България имаме религиозен фундаментализъм и сред православните, и сред евангелските общности.

Истанбулската конвенция и Стратегията за защита на детето са документи, които са насочени именно към такива случаи – случаи, когато родителите държат децата си по принуда вкъщи. Тезата – родителят знае най-добре какво е най-добро за детето му – не е вярна, защото има родители, които са абсолютно откачили. И тук причините са най-различни – от социални (скотска бедност), през религиозни, до здравословни - злоупотреба с алкохол и с наркотици. И ако си затваряме очите за тези проблеми, никога няма да можем да се справим с този проблем. Надеждата ми е, че след 10 години, когато започне да се връща либералната вълна, нещата ще бъдат различни. Изследванията го показват – ние имаме ясно изразена синусоида. Но въпреки всичко ми е трудно да предскажа кога ще има четвърта сексуална революция в България и как ще изглежда тя. Тепърва ще ни покажат младите...

Разговора води **Теодора Георгиева**

---

[1] Йоан 8:7.

[2] „Покажи на тия хора как са мяташ“ е рефрен от песента на „Видимо доволни“ на Криско и Мария Илиева, която през 2014 г. бе спряна от СЕМ.

[3] От песента на Гери–Никол от 2016 г.

Алексей Пампоров е доцент в Института за изследване на обществата и знанието при БАН. Преподавател е в Софийския университет „Св. Климент Охридски” по електорални изследвания, социология на семейството и история и всекидневна култура на ромите. Автор е на множество теренни проучвания и изследвания на ромските общности в България. Магистър по културология със специализация социална и културна антропология.

1. Георги Лозанов
2. Явор Гърдев
3. Георги Господинов

Връзката фотография-текст

По повод изложбата *Свободата тук-и-сега* на Лиляна Караджова и Димитър Стоянович, Регионален исторически музей – Русе, до 17 юни 2019 г.

Фотографията и текстът формират отношение, чиято интерпретация е един от големите изказни похвати в съвременното изкуство. Семиотичните теории за фотографския знак на Ролан Барт, Розалинд Краус и Алън Секула отварят възможността това отношение да бъде изследвано от значими съвременни фотографи, измежду които Марта Рослър, Лорна Симпсън, Джим Голдбърг, Джилиън Уеъринг. Водеща линия е проблематизирането на остарелите, но все още доминиращи представи за някаква неотменима тавтологичност между фотографията и текста. Изложбата „Свободата тук-и-сега“ на Лиляна Караджова и Димитър Стоянович предлага съвсем ново съчетаване на тези две репрезентативни системи. Тази изложба категорично намира своето място в осмислянето на връзката фотография-текст в контекста на съвременното изкуство и фотография.

През втората половина на XX век, с развитието на семиотиката, съдържанието на снимката става проблематично. Енигматично става и отношението между фотография и текст. Ролан Барт, Розалинд Краус и Алън Секула формулират възгледи, които очертават основните позиции в дебата по темата. В „Реторика на образа“ през 1964 г. Барт пише, че фотографското изображение не подлежи на културно кодиране дори в момента на неговото възприемане. По различен начин интерпретира фотографията Розалинд Краус, която посочва, че има една „нулева точка на означаването“ и фотографията неминуемо понася разнолики културни кодирания. Краус твърди, че фотографията въвежда прекъсване в независимостта на знака, обгръща я една многозначност, която може да бъде попълнена само чрез добавянето на текст. Следвайки тази посока, Алън Секула представя своя възглед доста по-категорично от Краус. Той ясно очертава приоритета на социалното пред естетическото. Секула твърди, че всяка една фотография е винаги натоварена с контекст, който зрителят ѝ предава. Тоест, предопределено ни е да мислим фотографията в контекста, който ние ѝ предаваме. По този начин, въпреки че фотографията вероятно съдържа многопластови значения, те стават четливи едва тогава, когато даден текст ѝ предаде смисъл. И това е причината, според Секула, естетическият дискурс да има за свой предмет пластовете, с които сме кодирали фотографското изображение.

Тези възгледи определят концептуални тенденции в съвременното изкуство, според които тавтологичното назоваване и описателната функция на текста са семиотично бедни. За да се разгърне процесът на означаване, се търсят референции между детайли в снимката и части на речта. „Фонтан“ и L.H.O.O.Q на Марсел Дюшан имат парадигматичен характер в комбинирането на фотография и текст, защото утвърждават подход, в който образите и думите формират ново значение, което поотделно не съдържат. Половин век по-късно „Един и три стола“ (1965) на Джоузеф Косут проблематизира тавтологичната връзка между обект, фотография и текст на фундаментално ниво. Обектът е представен в неговата физическа наличност, фотографски образ и напълно отворената му езикова дефиниция. Образът определя обекта в неговата визуална проява без неяснота, но не може да предостави надеждни свидетелства за неговите възможни значения. Следователно, изразяването на същественото (основно) значение не може да се постигне без думата. Езикът, макар и неспособен безпогрешно да дефинира отделен обект на реалността, може да се доближи до него чрез процеса на обозначаване, да определи точното емоционално или интелектуално съдържание и да предизвика въпроси.[1] И така, докато образът се характеризира с конкретност и пълнота на всички визуални елементи, всеки „свят“, изобразен чрез текст, остава абстрактен и непълен.

Към края на 70-те години на XX век комбинирането на думи и снимки се превръща в жанр на художествената фотография с широка практика, варираща от традиционното надписване на снимки до първите експерименти с дигиталния колаж от дума и изображение. Чрез взаимодействието на различни медии в рамките на едно произведение, чрез комбинация от две различни системи, фото-текстовете, като всички комбинации от образ и текст, работят на две нива. Изображенията са семантизирани на основата на категорично поставените текстове, в образа се включва ясно формулирано значение. Текстовете, от друга страна, недвусмислено заявяват, че поемат функцията на изображенията. Въпреки че процесът на възприятие се усложнява и разделя между прочитането на текст и гледането на образ, по-сложната в естетически смисъл информация става възможна.

„Бауъри в две несъответстващи дескриптивни системи“ (1974/75) на Марта Рослър се счита за основополагаща в концептуалната интерпретация на връзката фотография-текст. Творбата се състои от 24 текстови панела – в действителност, снимки на текст, съчетани с 21 чернобели снимки и 3 празни панела. Темата е нюйоркският квартал „Бауъри“. Серията от 45 чернобели двойки от текст и снимки на фасади на магазини в бедняшкия квартал на Ню Йорк съдържа фотографии на текстове, отнасящи се до пияни хора и пиянско поведение. Снимките са представени като решетка, която подчертава ограниченията - както на визуалните, така и на езиковите системи за описване на човешките преживявания и социалните проблеми. Двете наративни системи – визуална и вербална – се движат успоредно, понякога пътищата им се пресичат, тъй като текстът приема визуална форма, а в някои от снимките се появяват надписи. Всяка система подкопава слабите опити на другата да изобрази социалната реалност на бедняшките квартали. Творбата с „безизразно лице“ изразява разочарованието на Рослър от мейнстрийма на документалния филм за социалните класи. Изследвайки измеренията на социалната класа, Рослър отхвърля визуалните и вербалните символи на скитничеството и бедността. Вместо тях използва функцията на документалната фотография да обобщава, да назовава престъпника или жертвата.

Американската художничка Лорна Симпсън е повлияна от Марта Рослър. През 80-те години на миналия век тя се прочува с широкомащабните си творби, които комбинират фотография и текст и се противопоставят на традиционните представи за пол, идентичност, раса, култура, история и памет. Симпсън поставя под въпрос обективността и загатнатата истина на документалната фотография. В работата си тя съпоставя безизразната фотографска перспектива с прост, декларативен текст. Лорна Симпсън поставя въздействащи думи и впечатляващи снимки на една и съща арена и тяхната битка сътрудничи на нейните цели. Съзнавайки загубата на значението на текста в американската култура, тя извежда думи от области, където те все още имат сила – раса и пол. Симпсън прилага пълен контрол като арбитър с надеждата, че която и половина от нейния комплексен синтез на фотография и текст да спечели, все някой ще научи нещо ново за расата и пола.[2]

Социалната тематика е изведена и в работата на Джим Голдбърг, който изследва субкултурите. Голдбърг е най-известен със своите фотографски книги, мултимедийни изложби и видео инсталации. Хората, които заснема, стават автори на текстове, които ръчно написват под копията на снимките. Като част от проекта „Пред откртия поглед няма граници“[3], работата му представя един понякога обикновен, но почти винаги отчаяно поетичен резултат от връзката между образ и текст. Има няколко слоя тъга и копнеж в много от снимките на Голдбърг. Повечето млади жени, които среща, са били обект на трафик и продадени за проституция. Често надписите са поставени над или около изображенията и са на езика на току-що снимания човек. Това добавя още един пласт загадъчност, както и допълнителна провокация към любопитния зрител. Сякаш лицето от снимката пита: „колко навътре искаш да навлезеш в живота ми?” Много уместен въпрос, който една снимка може да зададе в епоха, когато абсолютната стойност на получените изображения на страданието само намалява нашата емоционална реакция, вместо да я катализира.

На активната включеност на хората пред камерата и техни текстове разчита и Джилиън Уеъринг в своята серия „Надписи“ от началото на 90-те години. Уеъринг сътрудничи със случайни минувачи в оживен район на Южен Лондон, които спира и моли да запишат за какво си мислят. След това с тяхно разрешение ги заснемала, докато държат написаното. Както е посочено в заглавието на творбата, Уеъринг пише, че това сътрудничество „прекъсва логиката на фотодокументалистиката и моментните снимки чрез ясните споразумения с моделите и изграждането на собственото им представяне.“[4] Уеъринг създава своеобразна връзка между листа хартия и творбата – фотографията сякаш сама се превръща в надпис, държан от фотографа. По този начин дистанцията между фотографа и неговите герои е размита.

Тези няколко подхода показват как формулираната от Краус „нулева точка на означаването“ може да понесе различен текстови контекст и въздейства със сложните и нееднозначни значения, възникващи в синтеза между фотография и текст.

Изложбата „Свободата тук-и-сега“ на Лиляна Караджова и Димитър Стоянович, подобно на Джим Голдбърг и Джилиън Уеъринг, работи с активната включеност на хората в кадър (при това публични личности), но развива отношението фотография-текст като отношение между противоположности. Авторите изясняват мотивите на „Свободата тук-и-сега“ с „дефицита в разбиранията за свобода в широката българска общественост“. Те интерпретират една чернобяла портретна серия в голямоформатни копия и във фотокнига. Арестантски снимки са подписани с авторски текстове на участниците в проекта. Всъщност, портретите са вдъхновени от популярните арестантски снимки от 60-те и 70-те години на XX век, но са на тридесет български интелектуалци и общественици. Затворени в „ареста“ на собствените си образи, те се „освобождават“, подписвайки портретите.

Можем да кажем, че изложбата е преднамерено заредена с открояваща се „двойственост“ и притежава колкото буквален, толкова и символичен подтекст. Съавторите Караджова и Стоянович успяват, по две различни линии, да излязат извън заучения начин на работа в отношението образ и текст именно защото работят през един контрапункт – снимки, които претендират да са арестантски, въпреки че те не са документални, и текстове, свободни от наративност.

Фотографската книга „Свободата тук-и-сега“ – сребърно-желатинови отпечатъци в ръчно нанесена емулсия - преследва идеята за черния квадрат и бялата линия. В книгата-уникат виждаме човека, който още не е разгърнал своята свобода. С разлистването на всяка страница черният квадрат и бялата линия добиват конкретност във физическия облик на човека и в неговите думи за личната му свобода. Същевременно, с разгръщането на този черен квадрат, се фиксира и контрапунктът между негатив и позитив, което отразява начина, по който мислим свободата – в противоположности.

Ако в работата на Марта Рослър двете репрезентативни системи – визуална и вербална, се движат успоредно, тук целенасоченото противопоставяне поражда напрежение, в което всяка от системите поставя под въпрос въздействието на другата. Тази схема изгражда образ на свободата не като еднозначна даденост, а като стремеж, пронизан от дълбоко противоречие. Това противопоставяне на образ и текст интерпретира „нулевата точка на означаване“ като зона с необятен потенциал, в чиито рамки може да се превъзмогне всеки един контекст. Текстът прави опит радикално да преобърне значението на арестантските снимки, които от своя страна провокират размисъл за възможността да бъдат осъществени възгледите, изписани за свободата тук-и-сега.

Линията на развитие на връзката фотография – текст поставя и един от големите въпроси в съвременната култура. Дали изкуството изхожда от факта, че се занимава не само с иновациите и развитието на формата в „херметически затворения свят на изкуството“[5], както го определя Андреас Хапкемейер, но и с реалността на живота при определени исторически и социални обстоятелства? Дали изкуството трябва да се разглежда като инструмент, с който да се търси смисъл? Дали изкуството може (все още) и, всъщност, трябва да възпитава и забавлява? При всички случаи, срещата между образ и текст в съвременното изкуство – прилагането на вече открити принципи при променени ситуации, е нов начин да се изрази старата ни необходимост да намерим ориентация, да добием самоувереност, да поставим под въпрос средата си и свободно да изразяваме себе си.

Йоана Ангелова

1 Hapkemeyer, A. *Image and Word, Photo and Text*, pp. 10 // Hapkemeyer, A., Weiermair, P. *Photo Text-Text Photo: The Synthesis of Photography and Text in Contemporary Art.* Italy. 1996.

2 Slemmons, Rod. Conversations: Text and Image. Museum of Contemporary Photography.04.02.2019. <http://www.mocp.org/exhibitions/2000/4/conversations-text-and-image.php>

3 Заглавието “Open See” идва от твърдението, че „пред откртия поглед няма граници / в откритото море няма граници“

4 Цит. по: Montagu, Jemima. Gillian Wearing CBE “I'm desperate” 1992-3. March 2001. Tate. 15.02.2019. <https://www.tate.org.uk/art/artworks/wearing-im-desperate-p78348>

5 Hapkemeyer, Andreas. Image and Word, Photo and Text, p. 13

Алла Георгиева. Из *Черно-бял дневник*. Бродерия.

Параноята е много талантлива писателка

Разговор с Марианна Георгиева за поезията и вечността, за времето и прозата

- Изучавате психоанализа, групова анализа, групови процеси… Ако приложите своите знания от това поле спрямо съвременната българска литературна ситуация, какво ще се получи? Симптоми? Диагноза? Лечение?

- Нека уточним, че още само изучавам тези неща, но от практиката като анализатор на групови процеси в публичното пространство съм все още далеч, а и, честно казано, далечно е и желанието ми за подобен тип говорене. Това не е от лошо чувство, а по-скоро от опасението, че анализът на една група, особено литературна, може да ме провокира да кажа големи глупости, неща, които са разцепени между представите ми за това кое е добро и кое не, и да дам оценки, които не могат обективно да обхванат дори съвременната, настояща ситуация на българското писане. Все пак мога да отбележа, че груповата анализа преди всичко се концентрира върху това да наблюдава живия организъм, съставен от множество гласове, множество животи, които саморефлектират като индивидуалности и рефлектират в цялост. Това може да се оприличи на някакво електричество, което означава, че докато има живи гласове, ние можем да се надяваме на светлина, от една страна, а от друга - да се пазим от токов удар. Ето по този начин и жизнеността на литературния живот в България може да бъде разглеждана - винаги в единност, винаги в цялост - ако има гласове, които се заглушават и не могат да се чуят, ако има доминантно лесни сюжети и провинциални в най-лошия смисъл на тази дума употреби на конкурси, налагане на имена на автори, маргинализиране на други, това означава, че групата страда от сърдечна недостатъчност и се спасява, като изтласква по-агресивните си, фашизоидни импулси към тези, които по-трудно може да приеме. И тогава те започват да говорят регресно, порочно, често много талантливо, но параноята е много талантлива писателка, затова нещата, поне за мен и поне засега, са неясни и парадоксални. Освен това обаче, една група никога не е константа, тя може да се разпадне и да се изгради наново или да се измени и да стане нова самата тя. Мисля, че именно тази потенция в момента може и дава вдъхновение на хората. Не приемам разделението на млади, стари, нови, пост-, мост и така нататък, защото това отново разцепва емоционално и дори визуално картината, която, в крайна сметка, е изградена от всички. Затова мисля, че вдъхновението не тече по коловозите на егенетата ни, а по-скоро е съотносимо със способността ни да мечтаем. Ние знаем как много писатели (сега наум ми идват само Достоевски, Боланьо, Музил, но историята изобилства с примери) написват най-величествените неща на живота си в последните си години, може би по това дори бихме могли да познаем идването на смъртта понякога... но това свръхсътворяване не е само опит за компенсация на умирането, а и пример за това, че човек носи в себе си потенцията да променя света, както и групата, към която принадлежи. Защото гласовете, които се чуват - от чиклита до високата литература, са все песните и писъците на едно и също тяло. (В литературата това е много видно, когато се направи функционален анализ на един автор и произведението му - авторите говорят за епохите си, но и времето говори през хората.) И тялото говори, може да се чуе, а този шанс, дори от просто любопитство, не бива да се изпуска, защото съдържа в себе си самодиагнозата и самопознанието за лечение. Само който боледува, знае цялата истина за болестта и възможността за нейното изцеление. Но мисля, че не през мен са казани тези неща. И затова може би не знам отговора, или пък ако го знам, ще трябва време, за да го разкажа.

- Ани Илков обаче казва, че във вашите стихотворения се обсъжда болната душа на света. Какво лечение предписвате на самата себе си.

- Във връзка с болеенето мога да кажа, че винаги има един аспект, който е свързан с много, много дълбоко несъзнавано самонаслаждение от болестта. От една страна, си ужасен, страдаш и се разпадаш, но, от друга, някъде на светлинни години от реалността, която се налага да изтърпяваш ден за ден, се самонаслаждаваш и го правиш дори това да те убива. Затова аз не съм сигурна, че съм стигнала до този етап, в който да мога да се лиша от удоволствието, което ми носи „болната душа на света”, не съм сигурна, че писането е израз на самолечение, понякога то може би иска да издаде именно тази „вторична полза от болестта”, за която казах. То е като че ли тази неволна улика, която престъпникът оставя с надеждата да го намерят и накажат... Но това е така все пак само от една страна, от друга - този, който иска да го намерят и накажат, е много по-здрав и много по-способен на творчески живот от онзи, който не оставя след себе си никакви следи. Това вече означава, че не си способен да дадеш нищо и следователно носиш в себе си смъртта. Сега ще дам малко грандомански пример, но спонтанно се сетих за Селинджър, който се е забутал накрай света, но въпреки това е оставил наследство, което най-добре са разбрали именно няколко убийци. Значи може би самият той е преживял тази депривация, успял е да я рефлектира и после тези нещастни хора са се свързали с него чрез „Спасителят в ръжта”. Те не са се вдъхновили от написаното от него, разбира се, просто са носили в себе си същия самотен текст и прочитайки Селинджър, са намерили думи за страданието си. Е, аз се надявам, че тръгвайки от едно подобно състояние, постепенно трансформирам себе си през срещата - множеството срещи, в които виждам как някой е дал слово и плът на това, което аз не мога да изкажа. Затова се чете, затова се срещат хора, дори затова се пие по кръчми или се посещават стадиони и се правят сбивания... Тези неща лекуват повече от стерилните университетски стаички или йога центровете. Затова аз лично изпитвам пристрастие и любов към моите собствени избори да се образовам, учейки творческо писане, психодрама, психоанализа - те (разбира се, основополагащ е въпросът кой ги преподава) дават шанс да оживеят в нас тези, които ни убиват, и дори - тези осъдени наши страни - да проговорят. И като проговорят - те знаят и какво да си предпишат и как да го постигнат. Въпросът е да се стигне дотам, без някой да те цензурира, наказва или използва меркантилно. Затова образованието е много важно, както и интуицията на какво да се посветиш.

- „Изход”, чиято премиера мина неотдавна, е третата ви книга, какво научихте за себе си от първите две?

- Може би това, което със сигурност преживях като опит, е, на първо място, ужасът да напишеш нещо и да го покажеш някому. Когато написах първата си книга (бях леко принудена да го направя, в най-добрия смисъл на тази дума), се сблъсках с дълбочината на изначалното недоверие и песимизъм, които явно съм изградила, защото след като натиснах *send* и изпратих ръкописа на първата си книга „Длъжникът”, загасих всички лампи вкъщи и стоях в тъмното, имайки чувството, че ще настъпи краят на света. От днешна гледна точка си давам сметка, че в този акт има дълбока надежда, както и че това е въпрос не само на талант да боравиш с думите, не само на среща - да намериш подходящия кореспондент в смисъл на този, който ще получи твоето литературно послание, ами и на шанс - защото понякога не се случва така, че тази първа надежда да бъде утвърдена. Но всеки има интуиция и трябва да я слуша по отношение на това кого и за какво иска да попита. Била съм свидетел на това как утвърден писател обяснява колко е трудно, ако се наложи да каже на някого, че текстът му не става. Аз, без да имам подобен менторски опит, също съм се питала - дали е редно и как трябва да се постъпи, ако една литературна заявка не отговаря на някакви критерии. Но все пак мисля, че първоначалните опити трябва да се утвърждават, а след това, ако посоката е грешна, това ще си проличи, а може дори с лош текст да получиш шанса да изразиш себе си - по лош начин, но лош ли е начинът, който все пак съществува. Затова донякъде ми харесва фактът, че ние имаме малка литературна сцена, изградена от лични отношения - те са много, много ценни, когато позволяват на хората да говорят помежду си като приятели и да запазят жив екзистенциално важния въпрос - „да ме има ли или не”; или, още по-добре, „да бъда или да не бъда”. Защото с първите си текстове, според мен, човек пита именно това. Всъщност, и с вторите и с третите, макар и по по-рафиниран и зрял начин.

Понеже първата ми книга е в проза, а втората - с поезия, успях да направя разликата в това да пишеш по единия и по другия начин. Начинът е един и същ, от една страна, но, от друга, усещането за време, което ти дава поезията, е много близо до това, което се казва за несъзнаваното - в несъзнаваното времето го няма или поне не по този начин, по който ние като крайни същества сме принудени да го преживяваме. Според мен, добрата проза се пише именно от хората, които знаят нещо за времето - пак този пример с последните книги на велики писатели - те са били такива и защото времето е много важно и много различно, когато съществото започва да усеща, че умира. Поезията може спокойно да си живее без времето, тя концентрира в себе си всичко и се устремява директно към вечността – там, откъдето сме произлезли. Затова, според мен, и в несъзнаваното няма време, но това вече е мое лично мнение, то ме отпраща към метафизични теми, които сега е по-добре да не подхващам.

- Какви предизвикателства във формата на стихотворението ви съблазняват най-много?

- Донякъде вече ви отговорих, тъй като за мен най-голямото предизвикателство на този етап е темата за времето, поставена в съответната форма. Това е така, защото имам мое лично време, което тече по определен начин в мен, усещам го и искам да намеря форма, която да съответства на него. Но има и обективното време, това, което ние измерваме в минути, часове, години и което понякога се разминава много с моето лично/субективно време. По същия начин стои за мен и темата за поезията и формата на стихотворението - никак не е въпросът в това дали ще избереш да има ритъм, рими и дори образи една поезия, което ще я уподоби много на проза, но въпреки това няма да я направи такава. В интервю Милан Кундера обяснява как добрата форма на романа е нещо като циклична форма - тя постепенно затваря сюжета от една голяма тема към една по-концентрирана и конструкцията на герои-сюжети и време си я представям като водовъртеж. Аз обаче смятам, че абсолютно същото нещо човек може да направи с поезията, стига да създаде и разположи стихотворенията или поемите (най-хубаво като че ли би се получило с цикъл от дълги поеми) концептуално. Ето защо, за мен не това е голямото предизвикателство - постигането или преследването на някаква специфична сюжетна композиция.

Предизвикателство за мен е да се поддам на времето и да го оставя да съществува, но това означава да излязa от поетическата форма. Защото в поезията времето е като в несъзнаването - то или не съществува, или в едно по-трансцендентно настроение можем да кажем, че е вечно. Прозата е за скромните и умни хора, които успяват да преодолеят страха от факта, че един ден те и всички, които обичат, умират.

- Да се върнем към прагматиката. Какво представлява „Свободно поетическо общество” като сайт, защо се появи и как се развива?

- „Свободно поетическо общество” има свой интересен живот, който е започнал отдавна и се е видоизменил през годините. Извън фактологичната история, за него мога да кажа, че е създадено с идеята да даде независимо и свободно литературно поле, което да може да откроява текстове, които иначе не биха били подкрепени поради специфичната културната политика на нашата литературна (а и не само) сцена. Исторически, то е създадено в началото на 1990 г. - на самия сайт, в раздел „Архив”, са качени някои броеве на списанията „Мост” и „Глас”. Аз знам, че вие ме питате за сайта „Свободно поетическо общество”, но негов фундамент е именно това „Свободно поетическо общество”, което описвам в исторически план и което като издателство е преследвало същите цели - на независима и подкрепяща свободна територия. В контекста на първия ви въпрос също се сещам да добавя, че от днешна гледна точка, „Свободно поетическо общество” функционира на базата на този фундамент. Подготовката на броевете, изборът на теми, автори, материали и изобщо цялото му съществуване е решение на редакторския екип, който също може да се види в пълен състав на сайта. Мога да споделя, че ние не сме си поставили за цел да отразяваме събитийно културната сцена в България, от време на време и това се е случвало, но не актуалността е заложена в нашите идеи като водеща. По-скоро ни се иска това да е едно достатъчно добро поле за предлагане на литературни текстове, критически анализи, политически коментари, авангардистки репортажи, което да може да има свой собствен, независим живот и да работи за идеята, че надежда за „добрия вкус” винаги ще има.

- Как определяте връзката между бъдещето на литературата и дисциплината „Творческо писане”?

- Аз съм учила творческо писане, но не това ме е накарало да пиша. Изучаването на една такава дисциплина обаче може да даде много добър контекст, както и да разшири културното поле, при това взаимно - както на този, който се обучава, така и на този, който преподава. За мен това е много ключово да се разбере, защото университетската среда намирам за много корумпирана по отношение на темата за авторитета и властта - като комунистически монументи в отделните факултети стоят определени фигури и те не са диалогични, а едва ли не тотални в своето присъствие. А всъщност, една среда се обогатява тогава, когато многото различни се срещнат. Ако цялата ти система се крепи на няколко подобни монумента (монументите си стоят, само личностите, които ги изпълват, се сменят), то следва, че и самото пре-даване на знание е под същия знак. А обучението е взаимен процес - то е отвъд думите, в съзнанието, че ние сме ценни един за друг и в един смисъл на разтегнатото време можем да видим себе си и като предаващи, и като приемащи.

Въпросите зададе **Марин Бодаков**

1 юни 2019

Марианна Георгиева е родена през 1986 г. в гр. Уфа, Башкортостан, Руска федерация. Тя е изучавала право, творческо писане, артистични психосоциални практики и психодрама, а в момента - психоанализа и групова анализа към Българското общество по групова анализа и групови процеси (БОГАГП) и Университет „Зигмунд Фройд“ (SFU), Виена. Дебютната ѝ книга „Длъжникът” излиза през 2014 г., публикувана от Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, а първата ѝ поетична книга „Екзотични начини за разрязване на птица” – през 2016 г., отново от същото издателство. През 2019 г. излиза втората ѝ поетична книга от Издателство за поезия „ДА”. Марианна Георгиева е редактор в онлайн списанието за съвременна литература и култура „Свободно поетическо общество”.

На 2 юни лидерката на Германската социалдемократическа партия (ГСДП) ***Андреа Налес*** *обяви намерението си да подаде оставка след катастрофалното представяне на политическата сила на европейските избори. На евровота ГСДП спечели 16% от гласовете, а за сравнение, на предишните евроизбори гласувалите за нея бяха 27.3%. Налес напусна както поста председател на Германската социалдемократическа партия, така и лидерското място на партийната фракция в парламента – важна позиция, имайки предвид, че ГСДП е част от управляващата коалиция в Германия в момента. Следващите няколко текста коментират оставката и новите предизвикателства, пред които тя изправя германското правителство.*

Те искат цялото време на света

Шокиращият ефект от бурните дискусии и оставки в Германската социалдемократическа партия (ГСДП) стана ясен дни след последвалите средищни кризисни срещи и партийни събрания. Защото нито във фракцията в парламента, нито в партията като цяло веднага успяха да си изяснят последствията и да видят начините за справяне със ситуацията. Така двата властови центъра – в Бундестага и в берлинския централен офис на германските социалдемократи „Дом Вили Брандт“, ще трябва тепърва да решават актуалните проблеми, а бъдещето ги оставят за по-нататъшни обсъждания. В същото време, специализираните комисии продължиха да се срещат в Бундестага така, сякаш нямаше особени промени в коалицията и никой не бе забелязал катастрофалния спад в изборните резултати.

„Можете да разчитате на управлението на ГСДП“ – увери ни в понеделник следобед Мануела Швезиг, член на триумвирата, който ще председателства Социалдемократическата партия по думите на Олаф Шолц, федералният вицеканцлер на Германия.

Партията иска да й се даде време, по-точно казано: цялото време на света. Предварителните решения относно условията за нов избор на председател на партията следва да бъдат взети до 24 юни, а след това, най-рано след три месеца, трябва да се свика специална партийна конференция. Също така, предстои да се реши кога ще се избере временно изпълняващият длъжността министър на правосъдието, докато Катарина Барли участва в евродебатите като водещ кандидат на ГСДП за председател на Европейската комисия. „Решението трябва да бъде взето в близко бъдеще“ – обяви съпредседателят от триумвирата Торстен Шефер-Гюмбел. Също това предстои да се реши въпросът дали министърът по семейните въпроси Франциска Гифи ще остане на поста, след като й бе отнета докторската степен в резултат на плагиатство.

Третият съпредседател – Малу Драйер – още преживява оттеглянето на Андреа Налес и отбелязва, че по време на тяхното избиране тя била в залата, ситуацията била много емоционална, а аплодисментите не спирали.

Още в неделя вечерта (02.06.2019) във фракцията на ГСДП в Бундестага бе постигнато единодушие, че след оставката на Андреа Налес няма да се предприемат никакви действия. Временно бе определен председател – специалистът по външна политика Ролф Мюцених от Кьолн.

Но как се стигна дотук?

Миналата сряда Налес искаше да се възползва от събирането на близо 150 депутати социалдемократи, за да изобличи вътрешнопартийните си критици и да обсъди положението на партията както след изборите за Европейски парламент, така и след регионалните избори в Бремен. Налес бе подтикната да се реши на такъв ход след писмо на депутата Михаел Грос от Реклингхаузен, който настояваше за изясняване на лидерския въпрос в светлината на „катастрофалните резултати“ и многото слухове.

Грос не е сред влиятелните народни представители във фракцията на ГСДП, но фактът, че представлява избирателите от район – бастион на социалдемократите – провинция Северен Рейн-Вестфалия – предизвика рязка промяна в тактиката на Налес. Ето защо, вместо да избягва лични нападки и пререкания с критиците си - така, както обещаваше в парламентарните комисии в понеделника след евроизборите, Налес ги постави в центъра на действието. Това разгневи дори някои от нейните поддръжници.

Преди всичко, Налес имаше за цел да спре Мартин Шулц, а също така Ахим Пост и Матиас Мирш – хора, чиито имена се завъртяха в публичното пространство като евентуални нейни наследници. Някои от тях сами пуснаха тези слухове, други станаха жертва на приятели – къде истински, къде фалшиви.

Налес, която след свалянето на Рудолф Шарпинг[1] през 1995 г. е въвличана в многобройни партийни интриги, след евровота надуши мирис на комплот. В действителност, над главата й се бяха сгъстили тъмни буреносни облаци, но тя като че ли до този момент нарочно не ги забелязваше. Вместо да остави бурята да се размине или поне да я отложи за лятната ваканция, Налес позволи върху й да се изсипе бурен порой от критики. Искането й „да се сложи всичко на масата“ бе последвано от неочакван брой партийни членове и срещата се проточи с часове. Сред близо осемдесетте души, взели думата, не малко смесиха съжалението и критика с лични нападки и дадоха да се разбере, че прехваленото партийно ядро твърде малко мисли за партията, ако не броим някои старомодни интервюта и статии на някогашни политици от ГСДП.

Жестокият упрек на един от депутатите, че почти всеки член на фракцията би се справил по-добре от Налес, като че ли се споделяше от мнозинството нейни съпартийци – нещо, което Налес едва по-късно успя да осъзнае. Коментарите на бившия председател на ГСДП Мартин Шулц по повод публичните й изяви и позициите й също дадоха ефект. Особено имайки предвид, че когато бе избрана преди близо година, Налес не разполагаше с голяма подкрепа – резултатът й бе 66.4% и той бе по-нисък и от най-лошите прогнози. Дори тогава възникна въпросът дали си струва тя да приеме поста при такива не особено благоприятни обстоятелства, но Налес избра властта и предприемчивостта.

По време на срещата партийната и парламентарната лидерка реагираше така, сякаш не се интересуваше, че бившият канцлер Герхард Шрьодер я обвини както в прекалена прямота, вредна за партията, така и в икономическа некомпетентност, а бившият лидер Зигмар Габриел още в нощта на евровота я призова да си подаде оставката. Тя сякаш искаше да забрави, че половината страна й се подигра заради странните карнавални изяви в провинцията. Искаше да се разграничи от образа си на свръхпретоварена и вечно препускаща нанякъде партийна лидерка. Но в самото й обкръжение, говорителите на партията и фракцията й се постараха още повече да затвърдят образа й на недружелюбен и отблъскващ иначе политик.

Налес, като никой друг в партията, умееше да държи емоционални речи. Преди тринадесет месеца тъкмо това й качество я изкачи на поста партиен председател.

Но дори звездните й мигове - речите за правата на жените или за Ноемврийската революция от 1919 г. – бяха просто повърхностни лекции, при чието представяне тя дори рядко успяваше да постави точния акцент. В политически план – не, че миналата година Налес разпусна комисията, изследваща архивите на ГСДП, разгневи мнозина. Особено във времена на нов разцвет на радикалните движения, партийната история бе важен ориентир и подкрепа. Но в онзи момент Налес се интересуваше само колко пари ще спести от комисията и подцени колко чувствителна може да бъде партията й на тема история и идентичност.

Друг случай – епизодът, в който Налес горещо подкрепяше шефа на германското контраразузнаване (Федерална служба за защита на конституцията) Ханс-Георг Маасен[2], но след неговото оттегляне от поста, тя изведнъж се обърна на 180 градуса и с това раздели на два лагера и без това силно възмутените си съпартийци. Спрямо още един свой колега Фолкер Каудер тя постъпи също толкова безкомпромисно – постоянно настояваше пред него за увеличаване на средствата, отпускани за дигитална грамотност. Всъщност, Налес и дигитално изкушеният й генерален секретар Ларс Клингбайл инвестираха милиони в интернет кампанията за европейските избори с цел да достигне най-вече до младите хора. Резултатът бе, че само 9% от гласоподавателите под 30-годишна възраст гласуваха за ГСДП миналата неделя. Всичко това се отрази на имиджа на Налес, също както и многобройните изборни позиции за изборни ситуации, които тя обяви по време на двойното си председателство – начело на партията и на фракцията в Бундестага.

Всичко това от доста време се обсъжда в ГСДП, рядко открито, но винаги с въпроса как да се отървем от Налес. И ето, самата тя даде отговор, свиквайки фракцията си на специална среща.

Шокиращият резултат бързо стана известен от откъслечни коментари на отделни депутати, доразбити в медиите. Веднага се появиха и слухове – Налес е загубила всякаква подкрепа. Ръководството на партията бе разделено. Някои веднага изразиха позиция, с която искаха да подкрепят Налес. Сред тях направиха впечатление имената на Олаф Шолц, Малу Драйер и Мануела Швезиг, както и на бившия председател на Бундестага Волфганг Тирзе.

Другите се въздържаха. Налес осъзна, че една председателка на партия, която се държи на поста само благодарение на подобни загрижени писма, ще загуби достойнството си, ако не подаде оставка. Така се стигна до обявяването на оттеглянето й в неделя сутринта. Налес написа: „Дискусията във фракцията и многото обратни реакции от членове на партията ми показаха, че нямам подкрепата, необходима за изпълнението на ангажиментите ми“.

Така Налес изпрати посланието, което от толкова седмици и месеци можеше да се чуе в малки групички, събрани в някой ъгъл.

Стигна се до момента, в който в берлинската централа на германските социалдемократи „Дом Вили Брандт“ бяха определени първите й заместници: министър-председателката на Райнланд-Пфалц Малу Драйер, социалдемократът от Хесен Торстен Шефер-Гюмбел и министър-председателката на Мекленбург-Предна Померания Мануела Швезиг.

И докато Драйер и Шефер-Гюмбел, по различни причини, нямат кой знае какви управленски амбиции, Мануела Швезиг се смята за потенциално заинтересована. Тя е доскорошен министър, отговарящ по въпросите на семейството, но напуска поста през лятото на 2017 г., за да смени болния премиер на Мекленбург-Предна Померания Ервин Зелеринг. Следва укрепване на поста, обграждане с колеги, на които се има доверие, и налагане на собствения стил на работа в провинцията. Когато в понеделник бе обявено името й в триумвирата, 45-годишната Швезиг ясно заяви: „Аз съм задължена на страната си“, вероятно мъдро осъзнавайки, че е по-добре към настоящия етап да не поема цялата отговорност в ГСДП.

Но кой всъщност за какъв пост се е кандидатирал, остана напълно неизвестно. Вицепредседателят Олаф Шолц обяви, че постовете – партиен председател и председател на фракцията – не могат да бъдат поети от един и същи човек и причината за това се сблъсъка с определени временни срокове. Зимоне Ланге, която миналата година участваше в надпреварата за поста срещу Андреа Налес, също се изказа – не изключи възможността да се кандидатира отново, но настоя всички членове на партията да могат да вземат решение и за председател на партията, и за бъдещото продължаване на участието в коалицията.

Тепърва парламентарните комисии на ГСДП седмици наред ще се занимават с подобни формални въпроси. Възможно е да се проведат първични избори или в бъдеще начело на ГСДП да застанат двама председатели. Предстои през следващите седмици да се обсъжда дали и при какви обстоятелства ГСДП да остане в коалицията.

Но както каза Швезиг в понеделник: „На нас може да се разчита“.

Петер Карстенс

Франкфуртер алгемайне цайтунг, 03.06.2019

Преводът от немски направи **Диана Анева**

[1] **Рудолф Шарпинг (1947) е лидер на ГСДП от 1993 г. – 1995 г. Той министър на отбраната в правителството на Герхард Шрьодер от 1998 г. – 2002 г. Оттегля се от политиката след поредица скандали.**

[2] **Маасен е принуден да подаде оставка, след като опровергава Меркел за протестите в Кемниц в началото на септември 2018 г., когато при сблъсък между неонацисти и десни радикали се стига до смъртта на 35-годишен германец. Според Меркел, случилото се е „лов на вещици“ – в подкрепа на думите й е видео материал, на който се виждат озлобени бели мъже, преследващи мигранти. Маасен отрича тезата й и твърди, че видеото е монтаж.**

ХДС след оставката на Налес

Ден първи в голямата коалиция след разбулилата духовете оставка на лидера на Германската социалдемократическа партия (ГСДП) Андреа Налес. Висшият партиен орган на Християндемократическия съюз (ХДС) е критикуван в медиите заради липсата на специална декларация. От една страна, журналистите обсъждат грешките в комуникацията на съюза и намаляващата популярност на председателя Анегрет Крамп-Каренбауер, а от друга - скромното представяне на ХДС на европейските избори. Съюзът се представя като фактор за стабилност в коалицията, а кризата на ГСДП му дава възможност да си поеме глътка въздух в дискусията за собствената му посока.

Крамп-Каренбауер повтаря същите думи, които е казала в дома на фондация „Конрад Аденауер“: ХДС е напълно готов да продължи да носи отговорност в правителството и се надява, че „социалдемократите ще вземат такова решение, което и в бъдеще да направи това възможно“.

По подобен начин се изказва и канцлерът Ангела Меркел, докато гостува във Ваймар на срещата на председателите на ХДС от различните провинции. Тя споделя, че няма впечатление решенията в ГСДП да дават сигнал, че има риск от нестабилност.

Но лидерът на Християнсоциалния съюз (ХСС) Маркус Зьодер, който също пътува до Ваймар, е по-скептичен. „Имаме интерес да продължим тази коалиция“ – казва министър-председателят на Бавария и продължава: „Но ГСДП трябва да даде ясен сигнал как ще поддържа голямата коалиция. Има още много неща, които да направим заедно. ГСДП не трябва да очаква, че заради трудната ситуация, в която се намира, Съюзът е готов всеки ден да й прави отстъпки. Коалицията не е самоцел, тя трябва да има съдържателен разказ. Мотивацията не трябва да бъде: „Управляваме, защото се страхуваме да се изправим пред избирателя. Да обявяваме за наш общ проект „Очакването на 2021 г“ не означава нищо. С него няма как да се надяваме, че ще спечелим доверие в бъдеще и ще гарантираме трайни отношения в черно-червената коалиция“.

Въпреки това, щом става дума за проекти, нека Съюзът пръв определи своите приоритети. Крамп-Каренбауер казва: „ХДС трябва по-категорично да се ориентира към задаването на посоката в бъдещите политики“ и след това изброява важните въпроси на бъдещето: дигитализацията, защитата на климата, мобилността, а също така и осигуряването на еднакво добри условия за живеене в градовете, и в селата. Но не очаквайте някакви бързи решения на тези проблеми. Първо трябва сериозно да се помисли по въпроса: „Как искаме да живеем в близките десет, двадесет години?“.

Решенията, които Крамп-Каренбауер представя в резултат на срещата на висшите членове на съюза й във Ваймар, не представляват само политически намерения или уговорки. Те за пореден път разкриват промяната в начина на работа, която се наложи в партийната централа след избора на новата председателка. Нито резолюциите, нито декларациите са резултат на сериозно обмисляне и дебатиране. Повечето решения са плод на устни договорки, направени в неделя и понеделник, а впоследствие записани в протокола. След това председателката ги представи под формата на резюмета, а висшият партиен орган постигна съгласие относно процедурите, които следва да доведат до конкретните действия.

По проблема с климатичните промени партийната лидерка обяви, че на федерално ниво е „потвърдена единната позиция“, че ХДС и в бъдеще ще продължи отдадено да работи за постигане целите на Парижкото споразумение за климата. Също така, политическият съвет на ХДС за втори път одобри плана, по който постепенно до 2038 г. ще се прекратят практиките на производство на електроенергия чрез изгаряне на въглища, предложен от специално създадена за целта правителствена комисия. Остава отворен въпросът дали ХДС иска да постигне целите за борба с климатичните промени и ще въведе данък върху въглеродния диоксид. По този повод висшият орган на ХДС взе решение за по-нататъшни действия, но по тях трябва да има обща позиция в управляващата коалиция.

Депутатите Андреас Юнг (ХДС) и Георг Нюслайн (ХСС) бяха натоварени със задачата да председателстват работна група, която да разгледа всички енергийни данъци, налози и такси и да разработи предложение, зад което да застанат и ХДС, и ХСС. Очевидно тази процедура има за цел да попречи на отделните депутати в групата всеки сам да излага идеите си по проблема и така да демонстрира не толкова единството в партията, колкото разделението и фрагментираните позиции по този важен за страната въпрос.

На ръководството на ХДС не му остава време за критична саморефлексия. Председателката Крамп-Каренбауер е изправена пред нови предизвикателства. Един от специално поканените гости на срещата във Ваймар е водещият кандидат (шпиценкандидатът) на Европейската народна партия (ЕНП) за председател на Европейската комисия Манфред Вебер, когото Крамп-Каренбауер продължава да подкрепя. Същата вечер тя искаше да пътува до Париж за кратка среща с президента Еманюел Макрон, за да обсъди кандидатурата на Вебер. Но за тази среща са ясни две неща – първо, Макрон отхвърля принципа, според който най-успешният шпиценкандидат може да претендира да стане председател на Европейската комисия. И второ, той най-вероятно има други планове кого да подкрепи начело на Комисията.

А коалицията? Има ли риск тя преждевременно да се разпадне?

„Ние не сме обсъждали подобен сценарий“ – отговаря Крамп-Каренбауер. В ХДС преобладава мнението, че никой в партията не е готов за предизборна кампания, макар и това да не се споделя публично. По-скоро обратното. Когато в края на представянето Крамп-Каренбауер е попитана дали е готова да последва примера на Ангела Меркел – първо да се кандидатира за канцлер, а после да спечели поста, лидерката на ХДС отговаря: „Има достатъчно основателни причини да не се прекратява лекомислено мандатът на едно правителство“. И за да не оставя впечатление, че това й изречение виси някак недоизказано във въздуха, Крамп-Каренбауер добавя: „Но бъдете спокойни, ХДС е подготвен за всичко – без значение дали ще се случи или не“.

Йоханес Лайтхойзер и **Маркус Венер**

Франкфуртер алгемайне цайтунг, 03.06.2019

Изследователят на съвременните политически процеси Волфганг Меркел (1952) от Центъра за социални науки в Берлин обяснява обстоятелствата около оставката на Андреа Налес.

Политиците не трябва да са хора с нежни сърца

Разговор с Волфганг Меркел

– Андреа Налес се сбогува с ръководството на Германската социалдемократическа партия, с лидерското място начело на фракцията в парламента и с политиката като цяло. Всичко това се случи при много грозни обстоятелства – удари под кръста и прояви на изключителна нелоялност. Очаквахте ли тази нейната стъпка?

– Да, след драматичната загуба на европейските избори стана ясно едно: партията трябва да реагира, да действа. И тук не става въпрос само за съществена промяна в партийната програма. Тя е свързана с ръководството на партията, на което също трябва да бъде потърсена отговорност за резултата. И, разбира се, няма как фигурата на върха да бъде подмината.

– Но какви грешки допусна Налес?

– Бихме могли да изброим няколко неща: някои от публичните й изяви бяха смущаващи - например, използваше неподходящи думи, държеше не особено изискани речи в парламента, веднъж дори запя[1]. Но това не е всичко. Налес оглавява партия, чиито показатели от доста отдавна неудържимо падат надолу. Това няма как да не изнервя редовия член на партията. За повече от десет години ГСДП е имала единадесет председатели. И до този момент партията не е намерила рецептата, с която да обърне тенденциите - от низходящи към възходящи. Затова са необходими личности, които да започнат да действат.

– Но това, което описвате, не засяга само Налес. Освен това, и опитът, който преживя Мартин Шулц като лидер на партията, беше унизителен. Как трябва да се държи човек, за да издържи на всичко това?

– Със сигурност, в партийното ръководство не цари солидарност, въпреки че като ценност солидарността е изведена на водещо място в програмата на ГСДП. Но самата Налес култивира такъв стил на политическо поведение: участва в много задкулисни игри, има значителна роля за оставката на Франц Мюнтеферинг[2], тя е мозъкът, планирал маргинализирането на Зигмар Габриел на върха на партията. Сега с нея се отнасят по същия начин, по който тя постъпваше с другите. Политиците не трябва да са хора с нежни сърца, те са макиавелисти. Налес също бе такава, но накрая късметът й изневери. Ако трябва да обобщя - подаването на оставката й е съвсем закономерно.

– Но искаме ли ние такива политици?

– Ние искаме политици, които излъчват доверие. Не желаем те да бъдат мекушави. Трябват ни хора, на които да повярваме, че ще успеят да намерят разумните и полезни решения на основните политически проблеми. Политиката не е детска играчка, същото важи и за управлението на големите корпорации и концерни. Но е факт, че на страничния наблюдател би му се искало, когато се водят спорове по върховете на партиите и фракциите, те да не преминават границите на добрия тон и да не предизвикват сътресения.

– Това нещо типично ли е за ГСДП или подобни обрати трябва да очакваме и при ХДС? Председателката на съюза Анегрет Крамп-Каренбауер също я брулят силни ветрове на върха.

– Спорадичното самобичуване при ГСДП със сигурност не е генетично заложено. А що се отнася до ХДС, и там започват бавно да осъзнават, че партията им е в своя залез. Затова са нервни, особено на върха. По време на криза в сблъсък влизат различни стратегии, търсещи изход от нея. Това именно поражда тежки конфликти, които от доста време насам ХДС не може да разреши с Анегрет Крамп-Каренбауер. Тя все още не е свършила нищо полезно и значимо за политиката на Съюза. Не ръководи партията, а само се препъва в собствените си формулировки и импровизирани анализи. Тепърва трябва да развива позицията си на председател на ХДС и е твърде далеч от ролята на бъдещ кандидат за канцлерския пост. И колкото по-дълго Меркел остане канцлер, толкова по-невероятна изглежда кандидатурата на АКК за неин наследник на поста.

– А какво помага повече, когато човек е на върха на партията - харизмата или по-скоро умението да балансира така, че да тушира и преодолява разделенията?

– Най-ценното качество е да печелиш доверие, да ти вярват. Това се постига, когато действията отговарят на идентичността и програмата на партията. Ангела Меркел, която на пръв поглед определено е лишена от харизма, през годините успя да наложи спокоен ритъм на водене на политика. Тя нямаше никакви специални претенции и що се отнася до политическата култура, се придържаше плътно до златната среда в партийната система. За съжаление, Меркел не си даде сметка, че времето й е изтекло. Но пак да се върна на въпроса: най-важното е да вдъхваш доверие. Разбира се, и малко харизма не вреди – ако можете да говорите като някогашният канцлер от ГСДП Хелмут Шмит, вие няма как да не сте начело на партията. В същото време, Меркел така се усъвършенства в печеленето на доверие, че можа да се справи и без двете качества, за които ме питате.

– А като цяло дали днес политиката не стана по-брутална?

– Не. Спомнете си за Франц Йозеф Щраус или за Херберт Венер[3]. Начинът, по който се изразяваха, и отношението им към властта със сигурност не бяха по-деликатни от днешните. Но днес публичното говорене е много по-поляризирано. Ние спорим много по-разпалено по големите политически въпроси. Освен това, разполагаме с най-новите дигитални средства за комуникация, където наблюдаваме изключително брутални взаимоотношения. И там понякога неизразимото намира своя „превод“ и става част от голямата дискусия.

– Може би трябва да отчетем тъкмо тази особеност и черпейки опит от нея, да се научим да общуваме помежду си?

– Въпросът е кой ще доминира в процеса на обучение: дали този субект ще идва от дигиталната сфера и дали ще можем да пренесем от аналоговата в цифровата епоха ценности, като здрав разум, благоприличие, уважение. Ако ли не, ситуацията ще стане още по-брутална. И не само в Германия. Доналд Тръмп е *praeceptor mundi,* що се отнася до този див, бесен и същевременно унижаващ другите стил на водене на политика. За щастие, ние в Германия сме все още далеч от това.

– А вие самият не искате ли да се впуснете в голямата политика?

– Не. В качеството си на наблюдател на политическия живот не бих могъл да го направя. Освен това – вече на години, с посребрена коса – не съм много подходящ за тази работа. Младите интелигентни жени имат доста по-добри перспективи.

Разговора води **Томас Кирхнер**

Зюддойче цайтунг, 04.06.2019

Превод от немски **Диана Анева**

[1] **В мрежата се разпространява нейно изказване в Бундестага през 2013 г., при което тя запява „правя света такъв, какъвто ми харесва“ – куплет от известна детска песен - песента на Пипи Дългото Чорапче.**

[2] **Докато е вицеканцлер в правителството на Герхард Шрьодер, Франц Мюнтеферинг подава оставка от поста министър на труда. Това става през ноември 2007 г. Официалната причина е влошеното здравословно състояние на жена му, починала година по-късно от рак. Говори се обаче, че Мюнтеферинг бил притиснат от съпартийците си в ГСДП да подаде оставка, тъй като се провалил в определянето на минимална работна заплата.**

[3] **Херберт Венер (1906–1990) е политик от ГСДП, един от лидерите й, но заради спорното си минало (в периода 1935–1941 живее в Москва и доносничи на тамошния режим за свои сънародници комунисти), винаги остава на втори план в ръководството на партията.**

Демонтажът на Андреа Налес - възмутително недостоен

Можем да си представим, че Германската социалдемократическа партия (ГСДП) и Християндемократическият съюз (ХДС) са в състояние в бъдеще да направят всичко, както трябва: да превключат цялата си политика на зелена вълна, да се отнесат по-сериозно към проблема с дигитализацията, да намерят верния тон в комуникацията си с младите. Трудно ни е обаче да си представим, че в отношенията помежду си партийните другари ще претърпят някакво развитие – по-вероятно е те да продължат да се държат така, както и преди. Докато имат сили и енергия, редовите социалдемократи все ще се дърлят с ръководството си. И ще продължат да го правят дори и сега, когато временно начело на партията са трима души: Мануела Шлезвиг – премиер на провинция Мекленбург – Предна Померания, Малу Драйер – премиер на провинция Райнланд-Пфалц и Торстен Шефер-Гюмбел –лидер на ГСДП в провинция Хесен. Когато новата лидерка или новият председател бъде избран, същата игра ще започне отначало.

ХДС са малко по-различни поне в публичните си изяви. Но при закрити врати, особено някои мъже християндемократи, не изпитват ни най-малки притеснения да влизат в груби пререкания с партийната си лидерка Анегрет Крамп-Каренбауер.

Без съмнение, след поражението на изборите популярната политическа фраза „Сега вече става дума за съдържанието (*на политиките – бел. пр.*)“ започва да звучи все по-уместно. Но, разбира се, важно е и какви хора застават зад това съдържание, какви хора го въплъщават. Също така от съществено значение за образа на всяка партия е и как тези хора взаимодействат помежду си. Имайки предвид как немалко социалдемократи, включително и добре известни имена сред тях, се отнесоха с вече оттеглилата се председателка, имиджът на ГСДП, а и не само той, ще понесе сериозни щети.

В политиката феноменът на грозните взаимоотношения между партийни другари не е нещо ново. Легенди се разказват за случаите, в които бившият шеф на Християнсоциалния съюз (ХСС) Франц Йозеф Щраус атакува председателя на ХДС Хелмут Кол. Всички са чували за интригите на Хелмут Кол срещу наследника на Щраус Волфганг Шойбле или за демонстративното презрение, с което бившият партиен лидер на ГСДП Херберт Венер удостоява канцлера по онова време - социалдемократа Вили Бранд. Печално известни са както безмилостният тормоз, на който водещи социалдемократи подлагат бившия си председател Курт Бек, така и съвсем целенасочените болезнени удари, които си нанасят реалистите и фундаменталистите в редиците на Зелените.

Разбира се, не всеки сериозен спор и сблъсък в политиката е несправедлив и разрушителен. За да могат гражданите да са наясно накъде ги водят, длъжностните лица и мандатоносителите не трябва да бъдат оставени без надзор и критики. Това, че понякога успяват да минат сякаш между капките, ги прави галеници на съдбата. Но онова, което се случи с Андреа Налес, е наистина възмутително.

Нейните партийни другарите не просто дадоха израз на недоволството си от началничката. Налес бе поредният човек начело на ГСДП, който съвсем закономерно бе сдъвкан и изплют от политиката. А това, че тя е личност с твърд характер, е съвсем друг въпрос. За конкретната ситуация обаче думата „твърд“ далеч не е подходяща. Става дума за дълбоко недостойно поведение от страна на съпартийците й. Подобни действия подриват политическата култура. Те дават отговор на въпросите защо толкова много граждани странят от политическите процеси в страната и защо става все по-трудно да се намерят жени и мъже, които смело да се стремят към висши политически постове.

Фердос Форудастан

Зюддойче цайтунг, 3.06.2019

Превод от немски **Диана Анева**

ГСДП или когато партиите умират

Партиите не възникват и не изчезват за една нощ. Затова социалните задвижващи сили, които те създават, са твърде устойчиви. Но въпреки дълголетието си, дори успешни политически движения могат безвъзвратно да се стопят, да загубят влиянието си, да се маргинализират и накрая да бъдат напълно забравени. Кой днес си спомня за американската Партия на вигите, спечелила президентските избори през 1840 г. с кандидата си Уилям Харисън[1]? Или за британската Либерална партия, която заедно с консервативните тори определя политиката на Острова през целия XIX век? Нейният член Уилям Гладстон е министър-председател на страната цели дванадесет години.

Разбираемо е да отвръщаме поглед от губещите и с любопитство да отправяме взор към победителите. Коя стратегия се е оказала работеща? Кои кандидати са въздействали по най-убедителен начин? Коя тема най-успешно се е възприела от избирателите?

На парламентарните избори във вторник (04.06.2019) датските социалдемократи спечелиха убедителна победа. Те успяха да се справят с феномена „мигриране” на традиционни леви гласове в посока десните популисти. Тяхната концепция, донесла им успех, се съдържа в следното: миграционна политика, ясно фокусирана върху сериозни ограничения и интеграция, както социална и икономическа политика - контрапункт на изкривяванията при неолибералните догми.

Но като гледаме победителите, често забравяме: не само победите носят поуки; зад всяко поражение се крие важна истина. И за да допринесем за обновяването на социалдемокрацията в Германия, вероятно би било добре да разгледаме не само успешните примери на международната сцена, но и някои други партийни поражения. Може би тъкмо от загубите бихме могли да извлечем уроците, които да ни помогнат при възраждането на партията?

Американският политолог Чарлз С. Мак прави сравнителен анализ, търсещ отговор на въпроса при какви обстоятелства партиите умират. В книгата си *When Political Parties Die*[2] („Когато партиите умират”), той идентифицира **пет основни фактора за изчезването на политическите субекти: обременено или пренатоварено партийно ръководство; поява на нови социални разцепления; нарастващо отчуждение сред традиционните избиратели; наличие на политически алтернативи; строга мажоритарна избирателна система.**

За Мак от особено значение е въпросът за базисната традиционна подкрепа, с която се ползва партията. „Важно е да правим разлика между различните поражения”, пише Мак. Тъй като всички избори създават победители и губещи, тежките разочарования са неизбежни. Обикновено „победените ближат раните си, започват да анализират решението на избирателите и планират следващите избори”, обяснява Чарлз С. Мак. Дори и да сте претърпели няколкократни поражения, бихте могли да ги преодолеете, стига основните поддръжници на партията – ядрото й – да продължава да е на ваша страна. Положението става критично обаче, когато и те ви обърнат гръб. Тогава резултатът е „не поражение, а разрушение”, обобщава Мак резултатите от изследването си.

Анализът звучи логично. Но за германските социалдемократи това не е задължително. Факт е, че по-подробните анализи на изборните резултати показват, че традиционните привърженици на социалдемократите, които доскоро редовно са гласували за тях, вече са преминали или към лагера на десните популисти, или изобщо не гласуват. По време на редица дебати се открои мнението, че подобно развитие може да има благотворен ефект. Една често срещана гледна точка към проблема е: а на кого му трябват прости работници в партията?

Десетилетия наред, като никоя друга политическа сила, Израелската партия на труда оставя отпечатък върху развитието на страната. От основаването на държавата през 1948 г. до 1977 г. тъкмо от нейните редици се излъчва министър-председателят - последният е Ехуд Барак (през 1999 г.), а Шимон Перес е президент на страната чак до 2014 г. Днес от партията не е останало почти нищо: тя е представена едва от шестима депутати в Кнесета, а на предстоящите избори се стреми да влезе в коалиция с по-малките леви партии и да гарантира както на себе си, така и на тях политическо оцеляване.

Големите токсични теми

Какво се обърка? Как е възможно една национална партия за по-малко от поколение да се разпадне до някаква политическа „бележка под линия“? Една от причините е загубата на избиратели от твърдия електорат. В резултат на демографските промени, ядрото на европейските по дух поддръжници на Израелската партия на труда загуби влияние. Обликът на Израел започна все повече да се формира от мигранти от някогашния Съветски съюз и от потомци на евреи от арабските държави. Партията на труда не успя да се справи с променящата се идентичност в страната.

По-специално, тя странеше от някои важни политически въпроси, като че да са токсични за нея. По проблеми, като провала на мирния процес в Осло, повторно надигащият се страх от ескалация на военното напрежение и широкоразпространеният ужас от ядреното превъоръжаване на Иран, партията не успя да постигне нищо съществено – тя не формулира убедителни отговори на ключови въпроси, вълнуващи израелската общественост.

Бъдещето на Йерусалим и на Голанските възвишения, намирането на решение и за Израел, и за Палестина; справянето с проблема с израелските селища и с увеличаващия се брой силно религиозни ортодоксални евреи в страната: на такива трудни политически и идентичностни въпроси Партията на труда отговаря единствено уклончиво, ако изобщо успее да измисли някаква формулировка.

Вместо това, тя се стреми да пренасочи обществения дебат към икономическите въпроси и по този начин към сфера, която й е по-позната и свободно може да коментира. През 2005 г. ръководството на партията пое синдикалният лидер Амир Перец, който се фокусира върху проблема с детската бедност и същевременно вложи много енергия в критики срещу неолиберализма. Резултатът на изборите бе катастрофален: 15 процента. И на следващите избори партията ревностно се занимаваше със социални и икономически проблеми – обсъждаше високите наеми, неравенствата и корупцията.

Катастрофалното намаляване на твърдите привърженици

Новият дневен ред на партията изглеждаше разумен. Не на последно място, през лятото на 2011 г. стотици хиляди израелци протестираха месеци наред срещу увеличаващите се цени на потребителските стоки и услуги. Въпреки това, резултатите на партията продължаваха да бележат спад надолу. Миналата година подкрепата за Партията на труда начело с Ави Габай падна на 4.4%. И това се случи въпреки факта, че, за разлика от други партии, тя изработи подробна програма, в която предложи изчерпателни и убедителни решения на много социални проблеми.

Какви изводи да направим от този крах на партията? На първо място, партиите могат спокойно да се ограничат само до въпросите, които са решаващи за изборите. Опитът общественият дебат да се пренасочи към сфери, които „лежат на сърцето“ на партийното ръководство, има ограничен успех. Освен това, едва ли ще успеете да спечелите избори, изправяйки се срещу президент, който ви говори за опасността от иранските бомби, а вие го критикувате за високите цени на изварата.

Пред себе си имаме партия, която предлага убедителни отговори само на въпроси с второстепенно значение. На основните проблеми тя не може да предложи решение, тъй като е загубила връзката си с обществото.

Разбира се, развитията в Израел не могат да се пренесат едно към едно към положението, в което се намира социалдемокрацията в Германия. Но опитът от краха в Израел предполага да се направи изводът, че свиването на електората не е незначителен проблем, а същинска катастрофа - особено когато става въпрос за избягване на централни социални конфликти.

Положителният датски пример

От примера с Израел може да се извлече още една не особено приятна поука: участието на всяка цена в управлението на страната крие рискове. От 2001 г. до 2013 г. Израелската партия на труда няма нито една изборна победа. Въпреки това, тя влиза в състава на четири различни правителствени коалиции.

Парадоксално обаче, това участие във властта не гарантира значението и влиянието й, а по-скоро я принуждава да приема съмнителни компромиси и в крайна сметка ускорява упадъка й. Този факт не трябва да се пренебрегва, когато обсъждаме бъдещето на германската социалдемокрация.

Междувременно датските социалдемократи по безспорен начин доказват, че и такъв тип партии могат да запазят и доразвият връзката си с традиционните избиратели. „За мен става все по-очевидно, че цената на нерегулираната глобализация, масовата имиграция и свободното движение на работна ръка се плаща от най-уязвимите социални групи“, пише лидерката на датската социалдемократическа партия Мете Фредериксен в новата си биография. И това много точно съответства на първите анализи на резултатите от изборите, които постигнаха германските социалдемократи.

Михаел Брьонинг

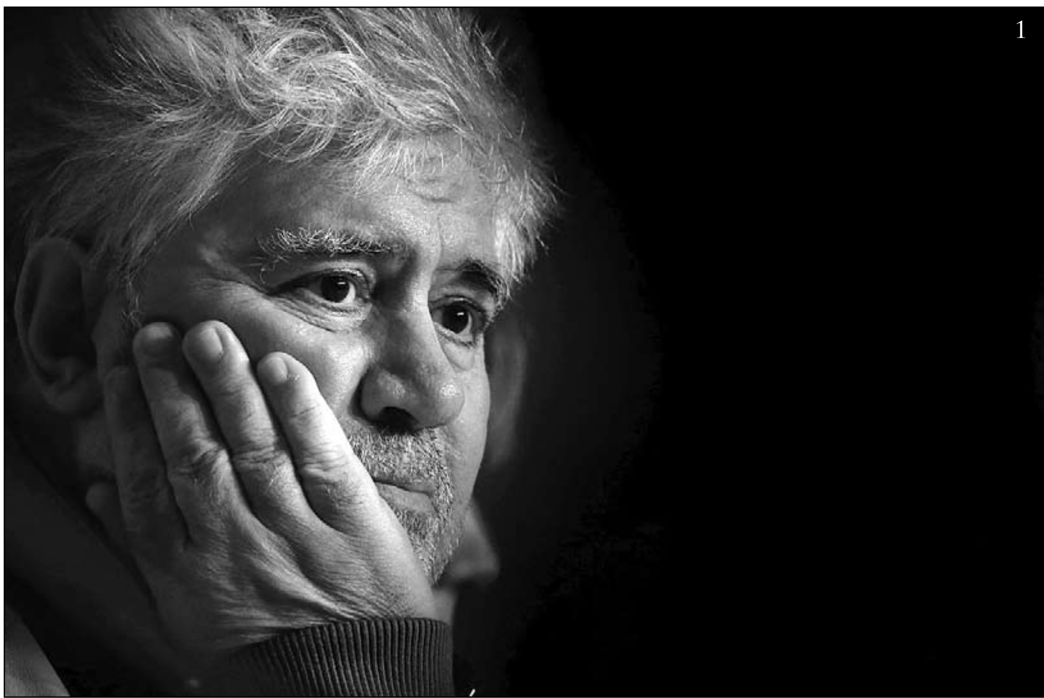
Цайт, 05.06.2019

[1] **Уилям Харисън (1773 - 1841) е деветият президент на САЩ (4 март 1841 – 4 април 1841), спечелил си национална популярност с победата над индианците в битката при Типекано през 1811 г. и при Таймс през 1812 г. Неговият президентски мандат е най-краткият - умира точно месец след началото в Белия дом.**

[2] **Книгата е издадена през 2010 г. от** ***Praeger*****.**

Превод от немски **Теодора Георгиева**

Михаел Брьонинг ръководи Секцията за анализи на международната политика на Фондация „Фридрих Еберт“. Той е главен редактор на списание ***Internationale Politik und Gesellschaft (Международна политика и общество)*****.**

1. Педро Алмодовар
2. Антонио Бандерас в кадър от *Болка и слава*

Да пишеш, значи да откриваш...

Разговор с Педро Алмодовар

На наскоро завършилия фестивал в Кан ***Болка и слава*** *на Педро Алмодовар получи награда за мъжка роля за Антонио Бандерас. Филмът бе сред най-коментираните и с най-висок рейтинг сред критиците.*

- Как болката и славата се съединяват във вашата собствена кариера и живот?

- Мисля, че в живота на всеки има място за болка и слава, ако смятаме славата за удоволствието, което ни е съдено да изпитаме. Понякога болката - физическа или емоционална – надвишава славата. Животът е несъвършен. Трябва да кажа, че в професионалната ми съдба имаше повече слава и по-малко болка. Снимах само филмите, които исках. Признавам и приемам всички – дори неуспешните. Всъщност, е страшно важно да умееш да приемаш не само успехите си, а и грешките, и слабостите.

- „Болка и слава" изглежда като филм-приключване, героят му поставя точки на няколко глави от живота си.

- Героят ми приключва своите отношения с майка си, с миналото, с любовниците, с актьора. Това е сюжетът на филма. В личния си живот не се справям толкова добре с тази задача – приключването. Често не ми достига сила на волята, за да се спра навреме. Много глави от живота ми са още недописани.

- До каква степен героят на Антонио Бандерас във филма сте вие?

- Започнах да пиша сценария, предполагайки, че пиша за самия себе си. Но това не бива да се приема буквално. Персонажът може и да съм аз, но това е все пак измислена история. Като драматург съм длъжен да се подчинявам именно на измислицата, а не на реалните събития, които са могли да ме вдъхновят. Разбира се, можех в детайли да ви разкажа кое се е случило в действителност и кое – не. Но по-добре е да го формулирам иначе. Бил съм във всички ситуации, в които се оказва моят герой, но стигах до тях по друг път и излизах от тях малко по-различно. Всичко това е могло да се случи с мен! Но не всичко се е случило. Буквалните проекции на спомените ми във филма са сравнително малко – някъде двайсет процента. Например, никой не ме е рисувал в детството ми. Но е чиста истина, че мама ме караше като малък да уча неграмотните селяни на алгебра и грамотност. Имах петима ученици, бях строг педагог. Мама казваше: „За твоите уроци те се докарват като за пред доктор" – т. е. обличат най-празничните си дрехи. Това е чиста истина. А влюбеност нямаше. Но пък е можело да има...

- Дори не сте погледнал други актьори за тази роля, освен Бандерас?

- Не, от самото начало исках да направя „Болка и слава" с Антонио. Но за мен беше важно отначало да обсъдя това с него и да му обясня, че очаквам от него нещо необичайно, каквото досега не е играл. И наистина, нищо подобно не се среща в американските му роли, дори и в тези, които сме правили заедно през 80-те години на XX век. Антонио ме разбра моментално, не се наложи да обяснявам: стигаше му сценарият. Струва ми се, че направи нещо невероятно и облекчи много работата ми.

- По какъв начин?

- Незнайно защо, той почувства задачата си така добре, че нямаше нужда да му помагам. Разбира се, стараех се да му давам указания в най-малките детайли във всяка сцена, но по някакъв загадъчен начин той самият знаеше какво и как трябва да прави. Понякога ме поразяваше как отгатва и възпроизвежда малки жестове, напълно нетипични за Антонио, ала органични за персонажа. Първоначално мислех, че ще ми се налага да го натискам, за да избегне перченето, епичността, интензивността на преживяванията, станали важни белези на актьорския му стил. Но той сам намери необходимата интонация още в първите сцени. Бях удивен, а сега съм му безкрайно благодарен.

- „Болка и слава" е изграден от няколко разнородни елемента. Как от тях се роди хомогенен филм?

- Първият импулс бяха болките ми в гърба. Преживявайки ги, си представих началото на филма: главният герой, режисьор, е в басейн, за да намали налягането, да почувства нещо като безтегловност. После започнах към това да добавям малки елементи, които пазех в компютъра си. Много са, понякога ги преглеждам и измислям как мога да ги интегрирам в следващ филм. Един от тях беше срещата на режисьора с актьора, снимал се при него някога, след това се скарали, а сега се срещат отново и диалогът се превръща в жесток и емоционален скандал. Друг е историята „Първото желание" – за момче и неговата влюбеност. Написал съм я преди двайсет години. И накрая, монологът за 80-те, любовната връзка и драматичния ѝ край. Трите елемента се съединиха в сценария съвсем естествено: нали главният герой е режисьор. По този начин написах „Болка и слава" доста бързо.

- Героят ви успокоява болката и с наркотици, включително хероин. Показвате това без осъждане, но и без симпатия.

- Този елемент е от измислените. Моята младост съвпадна с потресаващ период. След смъртта на Франко и края на диктатурата цяла Испания почувства възможността за нова свобода. Това беше истински взрив. Наркотиците станаха важна част от тази свобода. Много от нашите герои - Дейвид Боуи, например – употребяваха наркотици и никога не ги осъждахме, напротив, възпявахме ги. Никой не ни разказа за обратната страна на наркоманията, за нейната опасност. Около мен имаше доста хероиново зависими. Но мен самия това никога не ме е изкушавало. Просто не беше за мен. Скоро видях как свършват моите приятели наркомани. Това ужасно ме изплаши и завинаги се отказах от самата идея да пробвам хероин. Що се отнася до филма, започнах да мисля, че героят на Антонио може да прибегне до хероина като крайно средство за облекчение на непоносимата болка. Той смята, че това е решение на проблема, но всъщност само го задълбочава. С Антонио проведохме цяло изследване. Общувахме с лекари, които подробно ни разказаха за въздействието на хероина върху организма и психиката. Запознахме се с човек, употребяващ хероин, той ни консултираше, а ние седяхме пред него глупаво и записвахме в тефтерите. Същевременно поразбрах нещо за размаха на хероиновата зависимост в САЩ – това, разбира се, е много страшно.

- Ранните ви филми бяха доста по-жизнерадостни и весели от късните. Това свързано ли е с промяната на светоусещането? С възрастта?

- Разбира се, пораснах, това е най-важното. Но също така се промени и светът край мен. През 80-те наоколо имаше щастливи хора, пълни с жизнени сили, хумор, невероятна енергия и свобода. Сега всичко е друго. Самият ми живот се промени. Прекарвам по-малко време с публиката, по-често оставам зад заключени врати. Самият ритъм се забави – нищо изненадващо, това е биологията. Състоянието на света също не е радостно. Навярно, при желание можеше да се направят паралели със залеза на демокрацията в Европа и другите мрачни тенденции, но не исках. Предпочитам да обяснявам интонацията на своите филми с вътрешни причини. Не искам да поемам отговорност и да се представям за огледало на обществото. Аз се променям, филмите ми вече не са като онези от 80-те, 90-те или двехилядните. Усещам, че от „Жулиета" насам започнах да снимам кино и да разказвам историите по различен начин. Тъгата е неизбежна и много важна тяхна част. Още не мога да се откажа от ярките цветове и краски, но самите персонажи станаха по-сумрачни и нещастни.

- В „Болка и слава" става по-тъмен и колоритът – неволно си спомняш за бароковата живопис.

- Може и да сте прав. Но само по отношение на днешното време. Потъне ли героят в своето минало, там открива най-щастливите ярки тонове, без които филмите ми са немислими. А после се връща в мрака на сегашния си живот. В това отразих своето днешно състояние: слабостта, крехкостта на мъжете в моите филми. За разлика от силните енергични жени.

- Например, Пенелопе Круз в ролята на майката.

- Това беше много трогателно. С Пенелопе работим вече повече от двайсет години. За мен тя е като член на семейството. Обичам я нежно и знам, че е взаимно. Още като завърших сценария, си помислих за Пенелопе за тази роля. Тя вече игра майка в „Завръщане", макар там персонажът да бе съвсем друг. И двете изиграни от нея майки са бойци, силни характери, но принадлежащи на различни периоди от историята на Испания. В „Завръщане" виждаме съвременна жена – силна и сексуална. В „Болка и слава" са показани 60-те – епоха на тежка борба за оцеляване, особено за домакиня, принудена сама да отглежда детето си, да обитава пещера. За сина ѝ това е магично място, за нея – напомняне за нищетата. Тя иска синът ѝ да получи образование и е принудена да го даде в религиозно училище. Това е унизителна ситуация и унижението на своята героиня Пенелопе го предава чрез своето поведение – мисля, че потресаващо се справи.

- Видимо, това също е личен елемент за вас.

- Много са, затова и се постарах да се обкръжа с актьори, които смятам за мое семейство: Пенелопе, Антонио, Хулиета Серано, Сеселия Рот... Живописта в дома на моя персонаж са картини от дома ми, самият дом е копие на моя апартамент. Беше ми важно да се чувствам в павилиона като у дома си и актьорите да са ми родни хора.

- Как ги командвахте? Казват, че сте давал твърде малко указания.

- Някога, в ранните си филми, бях напълно уверен, че винаги знам повече от актьора какво и как да играе. Бях ужасен! Искрено ме е срам за това. С годините поумнях и проумях, че понякога актьорът е способен самостоятелно да направи най-важното. Болезнено е да мисля за самия себе си. Не се познавам на снимки, дискомфортно ми е да се гледам на видеозаписи. Не обичам да се гледам. Но да се върнем към актьорите. Разбира се, трябва да се обръща внимание на всеки детайл в интонациите, облеклото, поведението, прическата на актьора. Няма незначителни подробности. Заедно с това, с годините стигнах до разбирането, че актьорът е тялото и душата на филма. Трябва не да ги управляваш, а да им помагаш, да работиш заедно с тях. Да обясняваш, но понякога. Сега правя това доста по-рядко. Говоря с тях за това, което е скрито зад репликите. Моята работа с актьорите са кошмарни моменти, ненавиждам се в тях. Знам, че съм прекалено експресивен, но не знам как да се справя с това! Гледам се отстрани и се боя от собственото си лице.

- И да отговаряте на въпроси ли не обичате? Героят ви не отива на прожекцията на собствения си филм и се опитва да отговаря на въпроси на зрителите от къщи, през говорителя на мобилния си телефон. На вас такова нещо случвало ли ви се е?

- Честно казано, много обичам въпросите и отговорите след прожекция. Когато се събира голяма аудитория, публиката задава най-неочаквани въпроси, аз се опитвам да се ориентирам на място и да намеря отговор. Никакви въпроси, дори неочаквани и диви, не ме смущават. В споменатата сцена исках да се посмея над това как в днешния социум се използват мобилните телефони – в това има нещо непоносимо кичозно и в същото време, уви, е реално. Вдъхнови ме една от ужасните програми на испанската телевизия. Някой от гостите не беше дошъл на токшоу и водещият поднесе телефона към микрофона и започна да си говори с него, сякаш е жив човек. Господи, каква глупост.

- Разказахте в какви ситуации не се харесвате. А кога се харесвате?

- Не обичам да се гледам в огледалото. Не се грижа за кожата си, не използвам овлажняващи кремове, макар че това не би попречило, кожата е най-важният човешки орган, за това заснех филма „Кожата, в която живея". Не мисля за себе си. Харесвам се само в творческия процес, когато успея да се докосна до нещо крайно важно и непредсказуемо, неочаквано. В такива секунди съм в мир със себе си. Сякаш съм на лов, чакам ги нетърпеливо, това е истинска мания. Затова и работя като обсебен. За да постигнеш резултат, трябва да си търпелив. Пишеш, мислиш, работиш и изведнъж нещо изскача от нищото. Поразително чувство, никога няма да свикна с него. Започвам да пиша своите сценарии, оттласквайки се от реалността, а после им ставам подвластен. Пиша, за да разбера какво ще стане по-нататък. И ако не напиша, няма да узная. Да пишеш, значи да откриваш. Например, не подозирах, че героят ми ще намери акварел от детството си... а после той не го откри. Антонио във филма казва: „Киното ме спаси". Същото мога да кажа за себе си. Основният проблем на героя в „Болка и слава" е, че не може да съществува извън киното. А щастието е в това, че му се удава да трансформира болката си в следващ филм.

- Продължавате ли да откривате нещо ново, когато от сценария преминавате към снимки?

- Всичко се променя, тъй като абстракцията, а всеки сценарий е абстракция, придобива плът. Дори в най-подробния сценарий е невъзможно да се опише реалността. По време на снимки всичко е различно – и самият процес, и чувствата. Определят се дистанции, интонации, текстури. Замисълът се превръща в реалност – материална, физическа, осезаема. Това всеки път ме шокира. Предаваш ролята на актьора и той я оживява, характерът на персонажа непременно се променя; всичко диша, живее, различава се от твоите фантазии. Трюфо казваше, че работата над филм прилича на влак, който се носи по релсите, и работата на режисьора е да следи да не дерайлира. Това е много точно определение. Следиш да не стане катастрофа. И ставаш първия свидетел на преображението на човека в персонажа – още преди първия дубъл, на репетициите. Това е чудо. Истинска магия.

Разговаря **Антон Долин**

Медуза, 28 май 2019 г.

Вестник за критика, дебати и културни удоволствия

www.kweekly.bg

Адрес на редакцията
1421 София, ул. *Милин камък* 14, VI етаж
e-mail: kultura@kweekly.bg

Редакционен екип
Копринка Червенкова, Геновева Димитрова, Екатерина Дочева, Кирил Василев, Людмил Веселинов, Марин Бодаков, Мая Колева, Никола Вандов, Теодора Георгиева, Христо Буцев.

Автор на главата на вестника Кирил Златков

Издава фондация „Пространство *Култура*" ISSN - 2603-4441